

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

2018 SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ
ÇOCUK HAKLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

GÖKTUĞ İBRET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOÇ. DR. SİBEL OĞUZ HAÇAT

ŞUBAT - 2024
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Göktuğ İBRET

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

2018 SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ ÇOCUK HAKLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

GÖKTUĞ İBRET

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI
DANIŞMAN:DOÇ. DR. SİBEL OĞUZ HAÇAT

Bu araştırmanın temel amacı, çocuklara kendi hakları hakkında bilgi vermek, bu hakları anlama ve savunma becerileri kazandırmak ve ayrıca toplumsal düzeyde çocuk haklarına saygı ve duyarlılık oluşturmaktır. Böylece, geleceğin yetişkinleri olacak olan çocuklar, çocukların hakları konusunda bilinçli bireyler olarak yetişebileceklerdir. Çocuk hakları eğitimi, çocukları kendi hakları konusunda güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu sayede çocukların kendi görüşlerini ifade etme, kararlarını savunma ve çevrelerindeki değişikliklere katkıda bulunma yeteneklerini artacaktır. Çocuk hakları eğitimi, toplumsal değişime katkıda bulunacak bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bilinçli çocuklar, çocuk haklarına saygı gösteren bir toplumun oluşturulmasına yönelik etkin roller üstlenebilirler. Eğitim, çocuklara ayrımcılıkla mücadele konusunda bilgi verir. Kendi hakları ile ilgili bilgi sahibi olan çocuklar, demokratik süreçlere katılarak kendi hakları ve çevrelerindeki değişiklikler hakkında söz sahibi olmaktadır. Hakları konusunda bilinçli olan çocuklar, kendi aralarında ve toplumda daha adil bir ortamın oluşmasına katkı sağlarlar. Bu bağlamda ülkemizde 2023-2024 eğitim-öğretim yılında uygulanmakta olan 2018 Sosyal Bilgiler Dersi 4, 5, 6 ve 7. Sınıf Öğretim Programları Çocuk hakları konusunda incelenmiş ve detaylı analizi yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda 2018 Sosyal Bilgiler Dersi öğretim programının Çocuk hakları konusunda güncellenmesi gerektiği kanaati oluşmuştur.

ANAHTAR KELİMELE: Çocuk Hakları, Sosyal Bilgiler, Öğretim Programı.

Şubat 2024, 88 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****INVESTIGATION OF 2018 SOCIAL STUDIES COURSE TEACHING
PROGRAMS IN TERMS OF CHILDREN’S RIGHTS****GÖKTUĞ İBRET****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES AND TURKISH EDUCATION
SOCIAL STUDIES EDUCATION
SUPERVISOR:ASSOC. PROF. DR. SİBEL OĞUZ HAÇAT**

The main purpose of this research is to inform children about their rights, to provide them with the skills to understand and defend these rights, and also to create respect and sensitivity to children’s rights at the social level. Thus, children who will be the adults of the future will be able to grow up as individuals who are conscious of children’s rights. Children’s rights education aims to empower children about their own rights. In this way, children’s ability to express their own opinions, defend their decisions and contribute to changes in their environment will increase. Children’s rights education aims to raise individuals who will contribute to social change. Conscious children can play active roles in creating a society that respects children’s rights. Education provides children with information about combating discrimination. Children who are informed about their own rights have a say about their own rights and changes in their environment by participating in democratic processes. Children who are aware of their rights contribute to the creation of a more fair environment among themselves and in society. In this context, the 2018 Social Studies Course 4th, 5th, 6th and 7th Grade Curriculum, which is being implemented in our country in the 2023-2024 academic year, was examined and detailed analysis was made regarding children’s rights. As a result of the examinations, it was concluded that the 2018 Social Studies Course curriculum should be updated regarding children’s rights.

KEYWORDS: Children’s Rights, Social Studies, Curriculum

February 2024, 88 Page

TEŞEKKÜR

Modern ve demokratik toplumlarda bireysel haklar, toplum olmanın temelini oluşturmaktadır. Bu çerçevede geleceğin yetişkinleri olacak olan çocukların haklarını bilmesi ile görüşlerini ifade etme, kararlarını savunma ve çevrelerindeki değişikliklere katkıda bulunma yeteneklerini artacaktır. Böylece toplumların demokratikleşme süreci içerisinde haklarını bilen bireyler geleceğin daha mutlu ve demokratik yapıya sahip ülkelerini inşa edebilecektir. Çocuklar doğumla birlikte haklarına kavuşmaktadır. Bu hakların başında yaşam hakkı gelmektedir. Yaşam hakkı gibi eğitim hakkı da kutsaldır. Eğitimle bireylere bilgi, beceri ve farkındalıklar kazandırılmaktadır. Çocuk haklarının eğitim faaliyetleri içerisinde öğretilmesi, başta özgüven olmak üzere birçok kişisel gelişimlere katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Çocuk hakları açısından incelenmiştir. Araştırmada öncelikle, Dünyada ve ülkemizde demokratik haklar çerçevesinde Sosyal Bilgiler dersinin üstlendiği rolün durumu hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Bu amaçla 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı çocuk hakları içerisinde incelenmiştir. Ortaya konulan sonuçlar evrensel hukuk çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırma giriş, kuramsal çerçeve, yöntem, bulgular ve yorum, tartışma, sonuç ve öneriler olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Bu araştırma ile ilgili öğretim programında çocuk haklarının durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın konuya yönelik olarak alınıyazına katkı sağlayacağı ve gelecekteki yapılacak olan program revizyonlarına destek olacağı umulmaktadır. Tez çalışmam sürecinde konuyu belirleyen, beni bu konuda sahip olduğu büyük bilgi birikimiyle yönlendiren, her zaman desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Sibel Oğuz HAÇAT'a teşekkür ederim. Ayrıca beni ders aşamasında yetiştiren Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı öğretim elemanlarına da teşekkür ederim. Her zaman ve her koşulda yayımda olan aileme de sonsuz şükranlarımı sunarım.

Göktuğ İBRET

Kastamonu, 2024

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Problem Durumu	1
1.2 Problem Cümlesi	3
1.3 Alt Problemler	3
1.4 Araştırmanın Amacı	3
1.5 Araştırmanın Önemi	4
1.6 Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.7 Tanımlar	6
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1 Dünyada Sosyal Bilgiler Öğretimi	8
2.2 Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretimi	8
2.3 Dünyada Çocuk Haklarının Gelişimi	9
2.4 Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Eğitimdeki Yeri	20
2.4.1 Çocuk Hakları Eğitiminin Amaç ve Önemi.....	20
2.4.2 Çocuk Hakları Eğitiminin İlke ve Uygulamaları	22
2.5 Türkiye’de Çocuk Haklarının Gelişimi	23
2.6 Türkiye’de Çocuk Haklarının Eğitimdeki Yeri	26
2.7 Sosyal Bilgiler Dersi ve Çocuk Hakları	28
2.8 Alanyazında Yer Alan İlgili Çalışmalar	29
2.8.1 Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar	30
2.8.2 Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar.....	38
3. YÖNTEM.....	42
3.1 Araştırma Modeli	42
3.2 Araştırmanın Veri Kaynağı	42
3.3 Verilerin Erişimi	43
3.4 Verilerin Analizi	43
4. BULGULAR	44
4.1 Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	44
4.2 İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	45
4.3 Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	46
4.4 Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular	47
4.5 Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular	49
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	52
KAYNAKLAR	58
EKLER.....	65
EK A Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi	66

TABLolar DİZİNİ**Sayfa**

Tablo 4.1 Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları ile Çocuk Hakları Sözleşmesine Dair Betimsel İstatistikler.....	44
Tablo 4.2 Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları ile Çocuk Hakları Sözleşmesine Dair Betimsel İstatistikler.....	45
Tablo 4.3 Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları İle Çocuk Hakları Sözleşmesine Dair Betimsel İstatistikler.....	47
Tablo 4.4 Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları ile Çocuk Hakları Sözleşmesine Dair Betimsel İstatistikler.....	48
Tablo 4.5 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Maddelerinde Çocuk Haklarının Bağlantısının Betimsel İstatistikleri	49

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMÇHK	: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi
BMÇHS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
CMK	: Ceza Mahkemesi Kanunu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TTK	: Talim ve Terbiye Kurulu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

1. GİRİŞ

1.1 Problem Durumu

Eğitim, bireylerin düşünsel ve duygusal gelişimine büyük ölçüde etki eden bir süreçtir. Toplumsal bilinç, etik değerler ve insan hakları gibi konular, eğitim programlarının temel taşlarını oluşturur. Özellikle Sosyal Bilgiler Eğitimi, öğrencilere toplumları anlama, değerlendirme ve aktif bir şekilde katılım gösterme becerilerini kazandırmayı hedefler. Bu bağlamda, çocuk hakları eğitimdeki temel prensiplerden biri olarak önem kazanmaktadır.

Çocuk hakları, temelde çocukların yaşam, gelişim ve güvenlikleri için tanınan temel hak ve özgürlükleri içerir. Bu haklar, uluslararası anlaşmalar ve belgelerle koruma altına alınmıştır. Çocukların bu haklara erişimi ve bu haklara saygı gösterilmesi, adil ve sürdürülebilir bir toplumun temelini oluşturur. Eğitim sistemi, çocuklara bu hakları anlatma, kavratma ve savunma konusunda önemli bir rol oynar.

Alan yazın incelendiğinde; öğretmenlerin, öğretmen adaylarının, ebeveynlerin ve öğrencilerin çocuk haklarına bakışı (Çetinkaya, 1998; Kaya, 2011; Yurtsever, 2011; Yeşilkaya, 2014; Akgül, 2015; Dağlı, 2015; Karıcı, 2016; Akgül, 2018; Tiftikçi, 2018; Atik, 2019; Çavuş, 2019; Kıldıl, 2019; Kırac, 2019; Sural, 2019; Şenlik, 2019; Taşkın, 2019), Çocuk hakları sözleşmesinde yer alan çocuk hakları konusunda öğretmen ve yöneticilerinin görüşleri (Fazlıoğlu, 2007; Ergen, 2017), Türk milli eğitim sisteminin çocuk hakları açısından değerlendirilmesi (Apaydın, 2017), öğrencilerin çocuk haklarını algılama düzeylerinin akademik başarıya katkısı (Zöğ, 2008), çocuk hakları eğitimi programı (Ünal, 2010; Çarıkçı, 2019), çocuk hakları öğretimi ve eğitimi (Torun, 2011; Turan, 2011; Kükürtçü, 2019; Topçu, 2019), 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı (Durgut,2014), hayat bilgisi dersi öğretim programında çocuk hakları (Kalender, 2018), çocuk meclisi uygulamaları (Hareket, 2015), ders kitaplarında çocuk hakları (Merey, 2015; Sucu, 2020), okul öncesi eğitimde çocuk hakları (Aydınlık, 2017), eğitim hukuku çerçevesinde çocuk hakları (Hareket, 2018), çocuk hakları ve çocuk istismarına yönelik sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri (Hançer, 2019), çocukların hakları ile ilgili hatalar (Guggenheim, 2005),

çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik gelişmeler (Becker, 2017) ve gelişmekte olan ülkelerde çocuk gelişimi (Britto ve Ulkuer, 2012) ile ilgili çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Ayrıca, 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile ilgili Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinde yer alan maddelere ilişkin bir değerlendirmenin yapıldığı bir kitap bölümü çalışmasına (Oğuz Haçat ve Demir, 2018) ulaşılmıştır. Ancak bu çalışmada da, istatistiksel veriler bağlamında karşılaştırmanın yapılmadığı görülmüş olup ayrıntılı olarak 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile sözleşme maddelerinin incelendiği farklı bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, Türkiye'deki ilkököl ve ortaokullarda sosyal bilgiler alanında öğrencilere rehberlik etmeyi amaçlayan bir müfredat sunmaktadır. Ancak, bu programın çocuklara hakları anlama ve savunma konusunda ne kadar katkı sağladığı konusunun daha detaylı bir şekilde araştırılması gerekmektedir.

Bu araştırma, 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının çocuk hakları perspektifinden incelenmesini amaçlamaktadır. Böylece, programın çocuk hakları ile ilgili duyarlılık, katılımcılık ve çeşitlilik ilkelerine uygunluğu değerlendirilerek bazı öneriler sunulacaktır. Yapılan araştırmanın, eğitim sistemimizin çocuk haklarına duyarlı bir şekilde geliştirilmesine ve toplumda bilinçli ve sorumlu bireylerin yetişmesine katkı sunması beklenmektedir.

Sosyal Bilgiler, öğrencilere toplumsal sorunları anlama, değerlendirme ve çözme becerilerini kazandırmayı amaçlayan bir ders olarak önem taşır. Çocuk hakları ise uluslararası platformlarda belirlenmiş ve korunması gereken temel hak ve özgürlükleri içerir. Bu bağlamda, 2018 Sosyal Bilgiler Eğitim Programının çocuk haklarına ne kadar uygun olduğunu incelemek, öğrencilerin toplumsal konularda bilinçli ve duyarlı bireyler olmalarına katkı sağlamak açısından önemlidir.

1.2 Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi, “2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşme’ sine yer verilme durumu nasıldır?” şeklindedir.

1.3 Alt Problemler

- 1) 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında 4. Sınıf öğrenme alanları ve kazanımlarının çocuk haklarına ilişkin bulguları nelerdir?
- 2) 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında 5. Sınıf öğrenme alanları ve kazanımlarının çocuk haklarına yer verilme durumu nedir?
- 3) 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında 6. Sınıf öğrenme alanları ve kazanımlarının çocuk haklarına ilişkin yer verilme durumu nedir?
- 4) 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında 7. Sınıf öğrenme alanları ve kazanımlarının çocuk haklarına ilişkin yer verilme durumu nedir?
- 5) 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan çocuk hakları ile ilgili öğrenme alanları ve kazanımların Birleşmiş milletler Çocuk Hakları sözleşmesi maddelerine ilişkin bulguları nelerdir?

1.4 Araştırmanın Amacı

Çocuk hakları eğitiminin amacı, çocuklara kendi hakları hakkında bilgi vermek, bu hakları anlama ve savunma becerileri kazandırmak ayrıca toplumsal düzeyde çocuk haklarına saygı ve duyarlılık oluşturmak olarak şekillenmektedir. Çocuk hakları eğitiminde çocuklara kazandırılması gerekli olan bazı temel unsurlar bulunmaktadır. Bunların en önemlilerinden birisi çocuklarda hak bilincinin kazandırılmasıdır. Çocuklara kendi haklarını anlama ve bu hakları kullanma becerisi kazandırıldığında hak konusuna değer veren bunları gerektiğinde kullanan ve haklarını korumak için savunan bilinçli bireyler olarak yetişebilecektir. Eğitim, çocukları kendi hakları

konusunda güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu durum çocukların kendi görüşlerini ifade etme, kararlarını savunma ve çevrelerindeki değişikliklere katkıda bulunma yeteneklerinin artmasını sağlayacaktır. Geleceğin yetişkinleri olan çocuklar, daha modern ve demokratik bir ülkenin oluşması için haklarını öğrenerek içinde yaşadıkları toplumu insan haklarına saygılı bir toplum haline getirmek için toplumsal değişime katkı sağlayacaktır. Bilinçli çocuklar, bilinçli bireyler olacaklarından inşa edilecek olan yeni toplum düzeninde çocuk haklarına saygı gösteren bir toplumun oluşturulmasına yönelik etkin roller üstlenebilirler. Çocuk hakları öğretiminin bir diğer önemi de ayrımcılıkla mücadeledir. Bu sayede çocuklar, kendi aralarında ve toplumda daha adil bir ortamın oluşmasına katkı sağlarlar. Çocukların haklarını öğrenmesi için onlara demokratik katılım teşvik edilmelidir. Ailede, okulda ve çevrede yapılan katılım esaslı demokrasi hareketlerinde yer almak onlara kendi hakları ve çevrelerindeki değişiklikler hakkında söz sahibi olma fırsatı sunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinin en temel amacı kendi hak ve sorumluluklarını bilen devletin verdiği görev ve talimatları koşulsuz yerine getiren, ülkesini ve milletini seven ve koruyan iyi bir vatandaş yetiştirmektir. Bu çerçevede iyi yetişmiş bir vatandaşın uluslararası platformlarda belirlenmiş ve korunması gereken temel hak ve özgürlükleri bilen hukuka ve insan haklarına saygılı bir birey olması beklenmektedir.

Bu açıklamalar çerçevesinde çalışmanın amacı, geleceğin yetişkinleri olacak olan çocukların yetişmesinde en etkin rolü üstlenen okullarımızda verilen 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşme'sine ne derece yer verildiğinin durumunu ortaya koymaktır. Böylece 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı çocuk hakları açısından değerlendirilerek bu programın uluslararası platformlarda belirlenmiş temel normları içeren Birleşmiş milletler Çocuk Hakları sözleşmesi maddeleriyle ne kadar ilgili olduğu ortaya konacaktır. Elde edilen sonuçlara göre önerilerde bulunularak çocukların kendilerine doğuştan itibaren verilen haklarını bilen bilinçli ve duyarlı bireyler olmalarına katkı sağlanacaktır.

1.5 Araştırmanın Önemi

Çocuk hakları eğitimi, evrensel insan hakları ilke ve değerlerine uygun bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu durum küresel düzeyde kabul edilmiş temel hak ve

özgürlükleri anlama ve uygulama konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Küresel düzeyde çocuk hakları ile ilgili kabul edilmiş en önemli belgeler dünya ülkelerinde kabul gören İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir. Çocuk hakları eğitimi, çocukları çeşitli kültürlerden gelen, farklı yaşam deneyimlerine sahip diğer çocuklara karşı daha duyarlı ve empatik hale getirmektedir. Böylece toplumu oluşturan bireylerin uyumu ve anlayışı artmaktadır. Haklarını öğrenen çocuklarda, çocuk İstismarı ve ihmali konusunda farkındalık oluşacaktır. Bu bilinci kazanan çocuklar, potansiyel istismar ve ihmal durumlarını daha iyi tanıma ve bu durumlarla başa çıkma becerisi geliştirme konusunda daha hazırlıklı olurlar.

Çocuk hakları eğitimi, eğitimde eşitlik ilkesini vurgulamaktadır. Bu, durum her çocuğun eğitimden eşit bir şekilde yararlanma hakkına saygı göstermeyi amaçlamaktadır. Gelecekte içinde yaşayacakları toplumların en iyi şekilde yetişmesi için demokratik hak ve sorumluluklarının bilen bireyler, çocukluklarında sahip oldukları hakları hakkında yeterli bilgi sahibi olduklarında kendilerini yönetecek olan toplum liderlerini en iyi şekilde seçeceklerdir. Bu sebeple geleceğin toplum liderlerini yetiştirmek için çocukların haklarını bilmeleri gerekmektedir. Bilinçli ve haklara saygılı bireyler yetiştirmek, geleceğin toplum liderlerini ve aktif vatandaşlarını hazırlamak anlamına gelmektedir. Çocuk hakları eğitiminde çocuklara bir yandan kendi haklarını anlamalarını sağlarken diğer yandan da çocuğun içinde yaşadığı toplumun çocuk haklarına saygı gösteren, adil ve eşitlikçi bir yapı oluşturmaya katkıda bulunmaktadır. Açıklamalardan anlaşıldığı üzere, çocukların haklarını öğrenmesi ve çocuğun içinde yaşadığı toplumun bu hakların bilincinde olması sağlıklı bir toplum inşa etmek açısından oldukça önemlidir. Sağlıklı toplumlardan kasıt insan haklarına saygılı, hak ve özgürlükleri bilen ve değer veren, bilinçli demokrasi ve adalet duygusu gelişmiş bireylerden oluşmuş olan toplumlardır.

1.6 Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

- 2018 Sosyal Bilgiler dersi 4, 5, 6. ve 7. Sınıf öğretim programları öğrenme alanları ve kazanımları ile,

- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin konuyla ilgili maddeleri ile sınırlıdır.

1.7 Tanımlar

Çocuk: Henüz bedensel, ruhsal ve sosyal yönlerden erginliğe ve olgunluğa geçmemiş bireydir. 20 Kasım 1989 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin birinci maddesinde; şahsın erken bir zaman diliminde reşitliği söz konusu değilse, on sekiz yaşına ulaşıncaya kadar her birey çocuk kabul edilirken, on sekiz yaşını doldurmuş yani on dokuzundan gün almaya başlamış olanlar genç (yetişkin) olarak isimlendirilmiştir. Ancak bu süreci biyolojik bir durum olan ergenlik ile karıştırmamak gerekir.” O halde genel olarak 0-18 yaş arasında olan bütün bireyler çocuk kapsamındadır (Karadoğan, 2019).

Çocuk hakları: Çocuğun duygusal, zihinsel, bedensel, sosyal ve ahlaki bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde büyüebilmesi için hukuk kuralları ile korunan doğuştan sahip olduğu, yaşama, beslenme, eğitim, sağlık, barınma; fiziksel, psikolojik baskılara karşı koruma gibi hakların hepsini birden tanımlamakta kullanılan evrensel bir kavramdır (Akyüz, 2001).

Çocuk hakları eğitimi: Doğuştan gelen temel haklar çerçevesinde, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. maddesinde yer alan, öğrenme ve öğretme süreçleri içerisinde çocukların haklarını öğrenmelerini, hakların ihlal edildiği durumları fark etmelerini ve sadece kendilerinin değil tüm insanların haklarını içtenlikle korumalarını sağlamayı amaçlayan devletin bunu sağlamakla yükümlü olduğu İlköğretimin herkes için zorunlu ve parasız verildiği eşitlik prensibine dayalı bir haktır. (Akyüz, 2010).

Çocuk Hakları Sözleşmesi: Çocuğa özel bir ilgi gösterme gerekliliğinin, 1924 tarihli, Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi'nde ve 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulunca kabul edilen Çocuk Hakları Bildirisi'nde belirtildiğini ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde (özellikle 23 ve 24'üncü maddelerinde) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'de (özellikle 10'uncu maddesinde) ve

çocukların esenliği ile ilgili uzman kuruluşların ve uluslararası örgütlerin kurucu ve ilgili belgelerinde tanındığını hatırla tutarak, çocuğun bir birey olarak hakları olduğunu anlatan, dünya çocuklarının yaşam kalitesini hak ettikleri düzeye çıkarmayı amaçlayan, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde benimsenen 54 maddeden oluşan, Türkiye de dahil olmak üzere 196 ülkenin taraf olduğu en fazla ülkenin onayladığı, Türkiye’de 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiş insan hakları belgesidir. Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’sinin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmaktadır (UNICEF, 2023).

Sosyal Bilgiler Dersi: Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; Tarih, Coğrafya, Ekonomi, Sosyoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe, Siyaset Bilimi ve Hukuk gibi sosyal bilimlerin ve Yurttaşlık Bilgisinin konularının, öğrenme alanlarını yansıtan bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren, insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (MEB, 2005).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Dünyada Sosyal Bilgiler Öğretimi

Sosyal bilgiler, eğitim kurumlarına bir konu alanı ya da ders olarak ABD'nin 19.yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın başlarında yaşadığı sosyal, kültürel, ekonomik alanlardaki büyük dönüşümün doğurduğu sorunlara çözüm aramak ve ulusal toplum anlayışını sağlamak için girmiştir. Özellikle sanayileşme ile başlayan ve o süreçte gideren artan köyden kente göçün neticesinde, kentlerde oluşan toplum yapısı, pek çok problemi de beraberinde getirmiştir. Bu değişimin ortaya çıkardığı bu toplum yapısındaki bu kaosu, o zamana kadar görülmemiş bir biçimde problemlere neden olması, devletlerin eğitim başta olmak üzere birçok alanda yeni arayış içerisine girmesine sebep olmuştur. Bu dönemi en hızlı ve ciddi bir biçimde yaşayan devletlerden biri olan ABD, 1916'da sosyal bilgiler adı altında yeni bir ders hazırlayarak bu sorunu çözülmesinde eğitimin faktörünün katkısını artırmaya çalışmış ve bu şekilde dünyada karşılaştıkları sorunlarla başa çıkabilen, kurallara uyan, demokratik değerlere sahip, bireyler yetiştirmeyi hedeflemiştir (Barth,1991).

2.2 Türkiye'de Sosyal Bilgiler Öğretimi

Türkiye'de sosyal bilgiler dersi ilk kez 1968 ilkokul programı ile uygulanmaya konmuştur. 1968-1969 eğitim-öğretim yılında Türkiye'deki ilkokullarda, 1970-1971 öğretim yılında da ortaokullarda deneme olarak bu ders okutulmaya başlanmıştır (Çiğdem ve Kaymakçı,2020).

Türkiye'de zaman içinde eğitim alanında pek çok yenilik ve düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar; özellikle 1924, 1926, 1936, 1948, 1968 ve 1985-1988 yıllarında yapılan program değişikliğidir. Bunların dışında 1997 yılındaki program düzenlemesi ve 8 yıllık zorunlu eğitim en önemli olanlardandır. Zorunlu eğitim süresinin 1997 yılında sekiz yıla çıkarılmasına bağlı olarak, 1998 yılında sosyal bilgiler dersinin programı yenilenmiş, 2005 yılında da yeni bir ilköğretim programı hazırlanarak uygulanmaya başlanmıştır. Öğrenci merkezli olan yeni programda yapılandırmacı yaklaşım temel

olarak alındığından bu program diğer eski öğretim programlarından farklı yapıya sahiptir (Çiğdem ve Kaymakçı, 2020).

Çağın ihtiyaçlarına bağlı olarak bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı gelişme ve değişimler, birey ve toplumun yaşantıları ve ihtiyaçlarının değişmesine yol açmıştır. Bu durum öğretim programlarının çağın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Böylece 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Programı müfredattan kaldırılmış ve 2018 yılında sosyal bilgiler öğretim programı yenilenerek uygulanmaya konmuştur.

2.3 Dünyada Çocuk Haklarının Gelişimi

Çocuk hakları kavramı hakkında genel olarak benzer tanımlamalar yapılmıştır. Çocuk hakları bağlamında doğal hukuk; çocuğun insan olması, aynı zamanda da bakıma ve özene gereksinim duyması nedeniyle doğuştan sahip olduğu bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal, ahlaki ve ekonomik açılardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişmesini ve korunmasını sağlayan hakların tümü şeklinde tanımlanabilir. Bu açıdan çocuk hakları, pozitif hukuka bağlı olarak kanunlarda ve uluslararası sözleşmelerde ayrıntıları ile düzenlenmiş, belirli bir güvenceye ve özellikle de yargı organlarınca gerçekleştirilecek koruma yollarına kavuşturulan hakların tamamından oluşmaktadır (Akyüz, 2000). Çocuk hakları kanunen veya ahlaki olarak tüm çocukların doğuşla birlikte kazandığı yaşama, barınma, eğitim, sağlık, fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi hakların tamamını birden tanımlamakta kullanılan evrensel bir kavramdır (Uçuş ve Şahin, 2012; Dağ vd., 2015; Güçlü, 2016).

Çocuk ve çocuk haklarının korunması birbiriyle örtüşen durumlardır. Çünkü çocuk hakları ve çocukları korumak, onları özgür ve sorumlu bir birey olarak yetişkin yaşamına hazırlamak için çocuklara hukuk mevzuatı içerisinde sağlanan koruma yetkileridir. Bu açıdan çocuk haklarını konu alan çocuk hukukunun temel görevi, acizliğinden ve deneyimsizliğinden ötürü çocuğa özel bir koruma ve özen sağlamak; yetişkin bir birey haline geldiğinde de onları kendi kararlarını hür bir şekilde alabilecek duruma ulaştırmaktır (Aktürk, 2006).

Çocuk hakları insan hakları şemsiyesinin altında bulunan haklar arasındadır. Bu sebeple insan olmaktan kaynaklanan temel hakların tümü geleceğin yetişkinleri olan çocukları da ilgilendirmektedir. Bununla birlikte yaş ve içinde bulunulan gelişim dönemlerine bağlı olarak çocukların gereken ihtiyaçlar göz önünde bulundurulmakta ve çocuklar özgü koruma tedbirleri çocuklar için hazırlanmış özel metinlerde daha ayrıntılı ele alınmaktadır. Dolayısıyla çocuk hakları kavramını kendisine has yönleri bulunmaktadır (Uğurlu ve Aksoy, 2014).

Tüm çocuklar doğumla birlikte temel haklara sahip olurlar. Bu sebeple kanunlar ve ahlak kuralları tarafından korunan çocuk hakları, eğitim, sağlık, barınma, fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi haklarının tanımlanmasında kullanılan evrensel bir kavramdır. Bu kavram temelinde çocukların erişkinlerden farklı fiziksel, fizyolojik, davranış ve psikolojik özellikleri olması yatmaktadır. Çocukların erişkinliğe geçme süreci içerisinde sürekli büyüme ve gelişme göstererek bilincinin yerleşmesi, çocukların bakımının bir toplum sorunu olduğu ve bilimsel yaklaşımlarla herkesin bu sorumluluğu yüklenmesi gerektiği düşüncesi, Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi ile şekillenmiştir (Güçlü, 2016).

Toplumlarda demokrasi kültürünün de gelişmesi ile çocuk haklarının yerleşmesi beraberinde gelmektedir. Çocukların demokrasi kültürü içerisinde gelişmesi geleceğin yetişkinleri olacak olan çocukların bu kültür ortamında yetişmesi ile mümkündür. Ebeveynlerinden gördükleri ile çocuk haklarının temel ilkeleri ile barışık olarak yetişen çocuklar, yetişkin olduklarında aynı şekilde davranarak sevgi ve saygı çerçevesinde barış, dayanışma, anlayış gibi, demokrasinin temel değerleri içerisinde yaşayacaktır (Serozan, 2017).

İnsanların yerleşik hayata geçtiği neolitik çağdan günümüze insanlar kendi evlatlarını içgüdüsel olarak koruma gayreti içerisinde toplumsal yaşamlarını sürdürmüştür. Bu aşamada öncelikle her klan ya da aileler kendi bireylerini korumak zorunda kalırken, devlet mekanizmasının devreye girmesiyle birlikte bütün insanlar devlet koruması altına girerek kendilerini daha güvenceye almıştır. Tarihi çağlar içerisindeki çocuğun statüsü kendi ailelerinin gücü ile ilgilidir. Bu sebeple hak kavramı güç kavramı ile birliktedir.

Çocuk hakları ile ilgili Dünya üzerinde yaşayan her toplumun kendi yaşantısı içerisinde belirlediği yazılı olmayan kurallar ve ulusal ve uluslararası belgelerle ve hukuk çerçevesinde geliştirilen kurallar bulunmaktadır. Prehistorik çağlarda çocuk hakları ile ilgili olarak yeterli bilgiler bulunmamakla birlikte çocukların kendi aile yetiştirme tarzı içerisinde bakıma muhtaç dönemde aile koruması altında olduğu bir gerçektir. Bu dönemlerde günümüzde dahi kırsal yörelerde devam eden çocuğun ailede işbölümüne katılması aileye yardımcı olması esastır. Aileler çocukları kendi geçimleri için bir yardımcı, yaşlılıklarında onların güvencesi olarak yetiştirmektedir. Dolayısıyla çocukların en temel hakları dahi onların tasarrufu altındadır. Yerleşik yaşama geçilen ilkel dönemde kölelerden daha iyi bir konumda olan çocuklar tarımda kullanılacak iş gücü ve ekonomik değer olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu dönemde çocuklar bir eşya gibi alınıp satılmakta, dövülmekte, zorla çalıştırılmakta hatta kurban bile edilmektedir. Çocuk, ailenin ihtiyacını karşıladığı sürece değer görmekteydi (Unutkan, 2008).

Çocuk Eski Mezopotamya toplumların aileler için oldukça önemliydi. Bu toplumlarda çocuklar babanın mutlak hâkimiyeti içerisinde yetiştirilirdi. Babanın çocuk üzerinde sınırsız bir güç ve tahakkümü vardı. Ataerkil toplumların genel özelliklerinden olan bu duruma bağlı olarak hiçbir çocuk babasından izinsiz hür iradesiyle başkasıyla sözleşme yapamazdı. Ailede erkek çocuklar ailenin ve toplumun garantisiydi. Babalarının işlerini devam ettirir, ailede işbölümüne katkı sağlar, üretim yapar ve ebeveynleri yaşlanınca onların bakımlarını üstlenirdi. Bu sebeple çocuğun ailenin geleceğini belirlemesi açısından büyük önemi bulunmaktaydı (Toptaş, 2016). Çocuğun önemine bağlı olarak Eski Mezopotamya ve Ön Asya toplumlarında ailelere çocuklarla ilgili ailelere bazı yasal yükümlülüklerin getirilmiştir. Örneğin Hamurabi yasalarında üvey çocuklarla ilgili olarak ailelerin yasal yükümlülüklerini yerine getirmedikleri durumlarda çocuk lehine bazı uygulamalara gidilmiştir (Erkanal, 2001).

Eski Mezopotamya medeniyetlerinde olduğu gibi Eski Roma'da da "baba" suç işleyen, kötü davranışları olan çocukları yargılama ve cezalandırma yetkisine sahiptir. Çocuğunu suçlu bulursa gerektiğinde dövebilir, hapsedebilir veya öldürebilirdi. MS 6. yüzyılda çocuk yetiştirme anne ve babanın görevi olarak görülmüş; babaların sadece eğitim amaçlı cezalar vermesi kabul edilmişti (Alabaş, 2012).

Antik çağ, yetişkinler dünyası olup, çocukların pek önemi bulunmamaktadır. Çocuklar ve yetiştirmeler onları ilgilendirmiyordu. Çocuklar içerisinde kendileri gibi düşünen yani “yaşlılar gibi düşünenler” ilgiye değeri. Hristiyanlığın gelmesi de bu çocukluk anlayışına çok fazla bir değişiklik getirmedi. Önemli Hristiyan din adamları çocukların doğuştan günahkâr olduğunu savunuyordu. Kilise çocuğun eğitiminde ana babalara ciddiye tavsiye ediyor ve çocuk üzerinden babanın mutlak otoritesine karşı çıkmıyordu. Roma eğitim anlayışına Cermen geleneğinin katılmasıyla babaya gerektiğinde çocuğu öldürmek yetkisi bile tanınıyordu. Bu dönemde yoksul aileler için doğan yeni bir çocuk aile için ekstra bir yük demektir. Bu duruma bağlı olarak yoksul ailelerin çocukları için yaşamının tek yolu en azından yiyecek ve giyecek bulabileceği barınabileceği bir manastıra girmekti (Bumin, 2013).

Antik çağda çocuk, Sümer uygarlığında değeri görmekteydi. Gılgamış Enkidu ve Ölüler Dünyası başlıklı Sümer öyküsünden anlaşıldığı üzere çocuklar hayatta ve ölümden sonra aileyi güvence altına alan temel unsurlardı. Ne kadar çok çocuk sahibi olunursa bu dünyada olduğu gibi öbür dünyada da rahat yaşanılacağı anlamına gelmekteydi. Bir nevi çocuk ailenin sigortasıydı (Özarslan, 2016).

Orta çağda Avrupa’da yaşayan çocuklar “minyatür bir yetişkin olarak” genellikle kendilerine ait olmayan bir hayatı yaşamak, ebeveynlerinin tercihlerine boyun eğmek zorunda kalmıştır. Aileleri tarafından dini hayata kendini adanmanın ne demek olduğunu bilmeden manastırlara gönderilmiş, evlendirilmiş, şövalye olmaları için kalelere verilmiş, tarla ve ev işlerinde çalışan bireyler olarak değerlendirilmiştir (Genç, 2016). Orta çağda yaşayan çocukların eski çağ dönemine benzer bir şekilde, aile fertleri tarafından sıkı bir halde kontrol altında tutulmaya çalışıldığı ve ağır şartlar içerisinde çocukluktan yetişkinliğe geçtikleri halde kendilerine has bir statüye geçemedikleri görülmektedir (Demirtaş, 2019). Ortaçağ’da çocukluğun kendisine özgü özellikleri göz ardı edilmiş; çocuklar adeta küçük yetişkin bir adam yerine konulmuştur. Çocuklar, yetişkinlerin kalıpları içine sıkıştırılmış, kendisine has doğası ve çocukluğunun gereksinimleri yeterince anlaşılamamıştır. Çocukluk kavramını üzerine yapılan araştırmalar, Ortaçağ toplumlarının çocuğa yönelik yeterli bir bilincinin olmadığını göstermektedir. Bu çağda çocukluk bağımlılık üzerine kurulu bir yapı içerisinde, göz ardı edilmiş ve yetişkinler dünyasında hapsedilmiştir (Öz, 2013).

Orta Çağ'da Türk-İslam toplumunun çocuğa bakışı batı dünyasından ayrılmaktadır. Çocuk ailenin esası, geleceğidir. Çocuk sahibi olmak ve neslin devamını sağlamak çok önemliydi. Bu sebeple doğumdan itibaren sevgi ve merhamet duygularıyla korunan çocuklar, yetişkin oluncaya kadar eğitilmekte her türlü kötülükten uzak tutularak masumiyetleri korunmaktadır. Babanın sonsuz bir velayet hakkı görülmemekte, aile içinde çocuklara birey gözüyle bakılmakta ve ev işlerinden, savaşımaya kadar birçok konuda hayatta kalma becerileri öğretilmekteydi (Aksoy, 2011).

Ortaçağın bitimiyle birlikte oluşan yenedünya düzeni içerisinde insanların çocuk ve haklar konusunda bakışları da değişmiştir. Bilimsel gelişmeler ve bunların ışığında değişen bakış açıları insanların din, devlet ve ulus anlayışlarının da değişmesine yol açmıştır. Ulus devlet anlayışının yükselmesi, artan bireysel özgürlükler, sanayileşmenin yol açtığı kentleşme ve nüfus hareketleri, sermaye birikimi ve özel mülkiyetin gelişimi kısacası modernleşme Rönesans ve reform hareketleri ile Dünya yeni bir döneme girmiştir. Bu yeni modern dönem içerisinde insanların çocuğa bakış açısı değişmiş, modern bilimin öncülüğünde çocuk pedagojisi ve sağlığının çocuk psikolojisi ve okullaşma ile çocukların kendilerine özgü doğalarını kazanmalarını sağlamıştır. Endüstrileşme ile işgücüne olan ihtiyacın azalması çocuğu işgücünden çekmiş, okullaşma oranlarının artması da çocukların eğitim hizmetlerine daha kolay ulaşmasını sağlamıştır. Böylece çocuklar birçok haklar kavuşurken, aileye olan bağlılıkta artmıştır (İnal, 2007).

Aydınlanma Çağında çocukluk; kendi özgün gerçekliği içerisinde ele alınabilmiş, çocukluk erişkinlerden ayrışarak, kendi gelişim süreci içinde değerlendirilmiştir. Orta Çağda yaşanan çocukların ihmal edildiği okul, eğitim, oyun, sanat, edebiyat, gibi, pek çok alanda ilerlemeler olmuş ve çocuk haklarına ayrı bir önem verilerek bu konularda olan eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Bu çağda, çocukluğa ve çocuğa gerekli özen ve saygı gösterilmiş; çocuğun eğitim ve öğretim görmesi, gelişim özellikleri ve gereksinimleri bağlamında çocuğun ve çocuk haklarının dikkate alınmasıyla yeni bir döneme girilmiştir (Öz, 2013).

Rönesans'ın en büyük buluşunun çocukluk fikri olduğu ileri sürülmüştür (Postman, 1995). Özellikle Locke ve Rousseau gibi düşünürler kilisenin günahkâr çocuk

anlayışını reddederek, toplumun çocuğu bakışını değiştirmişlerdir. John Locke “Some Thoughts Concerning Education (Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler, 1693)” adlı çocuk konusunu ele alan önemli bir eserinde çocukların boş bir zihin ile dünyaya geldiğini savunarak çocukların kusurlu yetişkinler değil, önemli varlıklar olduğunu savunmuştur. Locke, verilen eğitim ile çocuğun zihinsel gelişiminin başladığını, iyi veya kötü davranışların alınan eğitim, aile ve çevreden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Çocukla ilgili Locke’nun düşüncelerini destekleyen diğer önemli bir kişi de Jean- Jacques Rousseau’dur. Rousseau, 18. yüzyılda çocukluk fikrinin yeniden yapılanmasında en önemli kişilerden birisidir. Locke gibi Rousseau’ da çocukların doğuştan günahkâr olduğu savını reddetmiş ve çocukların doğuştan masum olduğunu savunmuştur. Rousseau’nun Emile adlı eseri çocukluk fikrine ilişkin düşüncelerini aktaran önemli bir eserdir. Emile bu eserine “Yaratıcının ellerinden ayrılırken her şey iyidir, insanın elinde ise her şey bozulur” ifadeleri ile başlamaktadır. Bu açıdan Emile çocuğun başlangıçta masum olduğunu ancak yaşam içerisinde maruz kaldığı önyargılar, siyasi ve toplumsal olaylarla kişiliğinin zarar gördüğünü belirtmektedir (Umutlu, 2023).

Yeniçağla birlikte teknolojik ve bilimsel gelişmeler beraberinde yeni ihtiyaçlar doğurmuştur. Makinalar üretimi arttırmakla birlikte daha fazla yetişmiş eğitimli işgücüne ihtiyaç olmuştur. Sanayide gerekli olan işgücü açığıının giderilebilmesi için geleceğin yetişkinleri olan çocukların daha erken yaşlarda nitelikli bir eğitim almaları gerekmiştir. Bu durumuma bağlı olarak toplum yaşamında birçok yasal ve sosyal düzenlemenin yapılmış ve eğitim için gerekli altyapılar oluşturulmuştur. Böylece, gelecekte çocuk hakları kavramının gelişimine destek verecek olan, insan hakları kavramının önemi artmış, bu hakların hukuki metinlerde bulunması için çalışmalar yapılmıştır. Çocuk hakları ve ilkelerinde, hukuki ilkelerden çok eğitimin ilkelerini esas alınmış ve çocukların korunması fikrini ilk olarak ileri süren kişi, 15. yüzyılda yaşamış olan İspanyol Vives olmuştur. Ancak, bu ilkelerin ağırlık noktasını, çocuğun eğitim hakkı oluşturmuştur. XVIII. yüzyılda yaşayan İsviçreli eğitimci Pestalozzi’de çocukların yaşadığı sefaleti ve eğitimsizliği önemli bir mesele olarak ele ifade etmiştir (Akyüz, 2000). İngiltere’de 1689 tarihinde ilan edilen Temel Haklar Bildirisi (Bill of Rights) ile vatandaşların sahip oldukları bazı temel hakları birer birer söylenmiştir. Ayrıca İsviçre’de 1779 yılında çocuk haklarını ilgilendiren ilk toplumsal politika

belgesi olarak kabul edilen bir emirname yayınlanmıştır (Demirtaş, 2019). Bununla birlikte Amerika’da yaşayan İngiliz göçmenler aileleri olmayan sahipsiz çocuklar için aşevleri kurmuş, onları koruyarak bu konuda bir ilk oluşturmuşlardır (Akarslan, 1998). Çocuk hakları çalışmalarının; çocuğun “sosyal mülk” olmaktan kurtulup birey olarak değerlendirilmeye başlandığı özerk kimlik kazandırma çabalarıyla doğduğu ifade edilmektedir (Serozan,2017).

Dünyada 20. yüzyılın başından itibaren çocuk hakları ile ilgili birçok uluslararası sözleşme ve belgeler hazırlanarak yayınlanmıştır. Bağlayıcılığı olan bu sözleşmelerden dolayı adaleti sağlamanın kökenleri J. Locke, J. J. Rousseau, T. Hobbes ve gibi düşünürlerin fikirlerine dayanmaktadır. Bu düşünürlerin kuramsal olarak ortaya koyduğu, toplumsal uzlaşmanın esasını oluşturan sözleşmeler, çağdaş toplumlar için yol gösterici olmuştur. Zamanla bir sözleşmeye bağlı olarak haklar tanınmış ve uluslararası bir boyut kazanmıştır. Çocuk hakları da bir sözleşmeye bağlı olarak tanınma süreci takip etmiştir. Uluslararası alanda çocuk hakları konusu farklı tarihlerde gündeme gelse de kurumsal ve kuramsal açıdan en fazla 20. yüzyıl içerisinde gelişme göstermiştir (Ateş, 2015).

Çocuklar, 20. yüzyılda toplumların geleceğini belirleyecek olan en önemli insan kaynağı olarak görülmüştür. Bu yüzyıl; eğitimcilerin, filozofların, psikologların ve hukukçuların çocukları incelemeleri sonucunda onların gelişimleri ve hakları konusunda bazı fikirler ileri sürmeleriyle, “Çocuk Yüzyılı” olarak da isimlendirilmiştir. Çocukların korunmasına ilişkin uluslararası alanda bir örgütün kurulması fikri ilk defa 1894 yılında Jules de Jeune tarafından ortaya atılmıştır. Ancak bu alandaki en önemli gelişme, 1920 yılında Cenevre’de “Uluslararası Yardım Birliği”nin kurulması ile başlamıştır. Bu örgüt ve “Uluslararası Kadınlar Meclisi”nin mücadeleleri sonucunda Milletler Cemiyeti 26 Eylül 1924 yılında “Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi” isminde bir beyanname yayınlamıştır. Atatürk’ün de bizzat imzaladığı bu beyanname, çocuğun korunması, eğitilmesi, gelişmesi, tedavi görmesi, istismardan korunması ve yardım görerek kardeşlik ve barış ruhu içerisinde yetiştirilmesi prensiplerini içeren beş maddeden müteşekkildir (Akyüz, 2001). Bu bildirge ile çocukların yardım görme, yaşama, beslenme, gelişme ve istismardan korunma hakları güvence altına alınmıştır. Türkiye adına bu bildirgeyi 1931 yılında

bizzat Mustafa Kemal ATATÜRK dönemin Cumhurbaşkanı olarak imzalamıştır (Akyüz, 2001).

Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi'nin maddeleri şunlardır:

- Çocuk, beden ve ruhen doğal bir biçimde gelişebileceği elverişli koşullar içinde bulundurulmalıdır.
- Aç çocuk beslenmeli, hasta çocuk iyileştirilmeli, zihinsel engelli çocuk olanaklar ölçüsünde geliştirilmeli, sapkın çocuk yola getirilmeli, öksüz ve kimsesiz çocuk koruma altına alınmalı ve yardım görmelidir.
- Çocuklar felaket zamanında, en önce yardım görmelidir.
- Çocuk kendi hayatını kazanacak duruma getirilmeli ve her türlü sömürüye karşı korunmalıdır.
- Çocuk, en değerli şeyleri, öteki kardeşleriyle paylaşabilecek bilinçte yetiştirilmelidir.

I. Dünya Savaşı'nın sonrasında yayınlanan Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi, 1939 yılında II. Dünya savaşının başlaması ve buna bağlı olarak Milletler Cemiyeti'nin dağılmasıyla uygulamaya geçememiştir. Çağlar boyunca çocuk hakları için yapılan mücadele ne yazık ki yine yetişkinlerin aldıkları kararlara bağlı olarak kesintiye uğramış, I. Dünya savaşında olduğu gibi II. Dünya Savaşı'nda da en mağdur olan kesimlerin başında yine hiçbir şeyden haberi olmayan masum çocuklar gelmiştir.

II. Dünya Savaşı, bütün insanlık için büyük bir yıkım olmuştur. Bu vahşi savaşta insan hakları yok olmuş, adeta insan insanın kurdu olmuştur. Savaşın telafisi olmayan yıkıcı etkileri medeniyet tarihine kara bir leke olarak geçmiştir. Bu savaştan ibret alan devletler savaşın kazananın olmadığı gerçeği üzerinde düşünerek, insanoğluna yakışır bir hayat için başta hak ve hukuk olmak üzere pek çok açıdan düzenlemeye gitmiştir. Bu düzenlemeler yazılı metinler haline getirilerek evrenselleşmiştir. Bunların başında geleni ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nin yerine yeniden kurulan Birleşmiş Milletler Kurulu tarafından 1948 yılında kabul edilen

“İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”dir. Bu bildirge insan hak ve özgürlükleri için esas olmakla birlikte daha ziyade 18 yaş üstü yetişkin bireylerin haklarını korumaktadır. Bildirgenin çocuklar için yetersiz kaldığı düşüncesi ile çocuklara özel, onların haklarını en eksiksiz bir şekilde savunacak yeni bir bildirgenin hazırlanması ihtiyacı oluşmuştur (Kurt, 2016).

II. Dünya Savaşı, I. Dünya Savaşı gibi çocuklara büyük zararlar vermiş Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi bulunmasına rağmen çocuklar yeteri kadar korunamamıştır. II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle, savaşın çocuklar üzerinde yarattığı fiziksel ve psikolojik olumsuz etkilerin giderilmesine çalışılmıştır. Çocukların doğum öncesi süreç ile başlayan ihtiyaçlarının özel olarak tespit edilmesi, korunmaya ve özel olarak bakıma muhtaç olduğu konularının ele alınması ve sağlanacak imkânlardan tüm çocukların yararlanması için gerekli şartların sağlanması vurgulanmıştır (Hareket vd., 2020).

Birleşmiş Milletler’in kurulmasıyla çocukların korunmasına ilişkin konuları incelemek üzere “Sosyal Sorunlar Meclisi” teşkil edilmiştir. Bu meclis 3 Nisan 1956 yılında yaptığı bir toplantıda Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi’nin yeniden düzenlenmesine karar vermiştir. Böylece, İnsan Hakları Komisyonu ile Ekonomik ve Sosyal Haklar Meclisi tarafından 1947 yılında yeni bir tasarı metni hazırlanmıştır. Üye devletlerden de alınan görüşler doğrultusunda yeniden düzenlenen Bildirge 20 Kasım 1959 tarihinde 78 ülkenin katıldığı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1386 sayılı kararı ile “Çocuk Hakları Bildirisi” olarak oy birliği ile kabul edilmiştir. Bu bildiride II. Dünya Savaşı’nın etkileri göz önünde bulundurularak, çocuklara karşı ayrımcılık yapılmamasına, çocuğa kendisini özgürce gelişme fırsatı verilmesine, doğumdan itibaren bir kimlik ve vatandaşlık kazandırılmasına, sosyal güvenlik haklarından yararlandırılmasına ve engelli çocuklara gereken bakım ve tedavinin yapılmasına olmak üzere 10 genel ilke yer almıştır (Ünal, 2001, s. 46). Bu ilkeler şunlardır (Hareket vd., 2020):

- 1. İlke: Tüm dünya çocukları bu bildirgedeki haklardan din, dil, ırk, renk, cinsiyet, milliyet, mülkiyet, siyasi, sosyal sınıf ayırımı yapılmaksızın yararlanmalıdır.

- 2. İlke: Çocuklar özel olarak korunmalı, yasa ve gerekli kurumların yardımı ile fiziksel, zihinsel, ahlaki, ruhsal ve toplumsal olarak sağlıklı normal koşullar altında özgür ve onurunun zedelenmeyecek şekilde yetişmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla çıkarılacak yasalarda çocuğun en yüksek çıkarları gözetilmelidir.
- 3. İlke: Her çocuğun doğduğu anda bir adı ve bir devletin vatandaşı olma hakkı vardır.
- 4. İlke: Çocuklar sosyal güvenlikden yararlanmalı, sağlıklı bir biçimde büyümesi için kendisine ve annesine doğum öncesi ve sonrası özel bakım ve korunma sağlanmalıdır. Çocuklara yeterli beslenme, barınma, dinlenme, oyun olanakları ile gerekli tıbbi bakım sağlanmalıdır.
- 5. İlke: Fiziksel, zihinsel ya da sosyal bakımdan özürlü çocuğa gerekli tedavi, eğitim ve bakım sağlanmalıdır.
- 6. İlke: Çocuğun kişiliğini geliştirmesi için anlayış ve sevgiye gereksinimi vardır. Anne ve babasının bakımı ve sorumluluğu altında her durumda bir sevgi ve güvenlik ortamında yetişmelidir. Küçük yaşlarda çocuğu annesinden ayırmamak için bütün olanaklar kullanılmalıdır. Ailesi ve yeterli maddi desteği olmayan çocuklara özel bakım sağlamak toplumun ve kurumların görevidir. Çocuk sayısı fazla olan ailelere devlet yardımı yapılmalıdır.
- 7. İlke: Genel kültür ve yeteneklerini, bireysel karar verme gücü, ahlaki ve toplumsal sorumluluğu geliştirecek ve topluma yararlı bir üye olmasını sağlayacak eğitim hakkı verilmelidir. Bu eğitimde sorumluluk önce ailenin olmalıdır. Eğitimin ilk aşamaları parasız ve zorunlu olmalıdır.
- 8. İlke: Çocuk her koşulda koruma ve kurtarma olanaklarından ilk yararlananlar arasında olmalıdır.
- 9. İlke: Çocuklar her türlü istismar, ihmal ve sömürüye karşı korunmalı ve hiçbir şekilde ticaret konusu olmamalıdır. Çocuk uygun bir asgari yaştan önce çalıştırılmayacak, sağlığını ve eğitimini tehlikeye sokacak fiziksel, zihinsel ve

ahlaki gelişmesini engelleyecek bir işe girmeye zorlanmayacak ve izin verilmeyecektir.

- 10. İlke: Çocuk ırk, din ya da başka bir ayrımcılığı teşvik eden uygulamalardan korunacaktır. Anlayış, hoşgörü, insanlar arası dostluk, barış ve evrensel kardeşlik ortamında enerji ve yeteneklerini diğer insanların hizmetine sunulması gerektiği bilinciyle yetiştirilmelidir.

Çocuk haklarının uluslararası güvence altına alınabilmesi için 1924 yılında “Çocuk Hakları Bildirgesi” ile temelleri atılan hak arama süreci, 1959 yılında Çocuk Hakları Bildirisi” belirli bir aşamaya getirilse de, yasal bir mevzuat olarak yaptırım gücü olmadığı için imzalayan devletlerin iyi niyet ifadesi olmasından öteye gidememiştir. Bu süreçte daha ziyade insan hakları kapsamında değerlendirilen çocuk hakları hakkında belirsizlik ve yetersizlik devam etmiştir. Bu durumu göz önünde tutan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, bildirilerin yetersizliğine bağlı olarak bağlayıcılığı bulunan uluslararası belgelere gereksinim olduğu inancını benimsenmeye başlanmış ve Polonya’nın 1978 yılında ileri sürdüğü öneriyi dikkate almıştır. Polonya tarafından hazırlanan ilk taslak metnini incelemek üzere 43 üye devletin temsilcilerinin katılımı ile 1979 yılında çocuk hakları konusunda bir çalışma grubu oluşturmuştur (Erbay, 2019). Bu süreçte çalışma grubu “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” tasarısını hazırlamış ve hazırladığı bu tasarı daha sonra çocuk hakları sözleşmesi olarak kabul edilmiştir. Aynı yıl Birleşmiş Milletler 1979 yılını “BM Çocuk Yılı” olarak kutlayarak çocuk haklarına verdiği önemi Dünya gündemine sunmuştur.

BM, 1979 yılını “BM Çocuk Yılı” olarak kutladıktan sonra çocuk haklarına dair hazırlanan sözleşme metni geliştirilmesi için çok farklı kurum ve kuruluşlara gönderilmiştir. Bu sayede, BM sekretaryasının farklı birimlerinde, özellikle Cenevre de bulunan İnsan Hakları Merkezi, Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO), Viyana’daki Merkez UNICEF, UNESCO ve Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) gibi bağlı kuruluşlar ve hükümet dışı kuruluşunda incelenerek geliştirilmiş ve sözleşmeye son hali verilmiştir (Kobat, 2009). Böylece uluslararası kuruluşların desteğiyle hukuki altyapısı ve çerçevesi geliştirilen sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 20 Kasım

1989 tarih ve 44/25 sayılı kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Oy birliği ile kabul edilen sözleşme 49. maddeye uygun olarak 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Kurt, 2016).

2.4 Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Eğitimdeki Yeri

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, temel haklardan olan eğitim hakkını gözeterek, bütün insanlığın eğitim almasını güvence altına almıştır. Bu sözleşmenin temel ilkelerinde ve 28. ve 29. maddelerinde öngörülen nitelikli eğitimi yapılabilmesi için öğrencilerine değer vermesi, beslenme hakkından oyun hakkına kadar tüm haklarına özen göstermesi, onlara yaşam becerileri kazandırması ve disiplinle ilgili her konuda insan olarak çocuğun onuruna saygı duyması gerekmektedir. Bu durum UNICEF'in Eğitim Raporu'na da yansımıştır. Bu rapora göre Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde bahsedilen nitelikli eğitimin olabilmesi için birbiri ile ilişkili ve birbirini destekleyen beş temel öğenin olması gereklidir. Bunlar, yaşam için öğrenme, nitelik ve esneklik, erişilebilirlik, kız çocukların eğitimi, devletin yönlendirme ve eşgüdüm görevi ve küçük çocuğun bakımı olarak ifade edilmiştir (Akyüz, 2001).

2.4.1 Çocuk Hakları Eğitiminin Amaç ve Önemi

Modern Dünyada birey olma süreci içerisinde en önemli unsurlardan birisi eğitimidir. Kişiler aldıkları eğitime toplumlarda yer edinirken, iş ve statülerini aldıkları eğitimle edinirler. Eğitimli toplumlar, başta insan hakları olmak üzere, bütün dünyada kabul görmüş olan norm ve yasaları kabul ederek onları uygular ve medeni bir toplum oluştururlar. Dolayısıyla medeniyetlerin gelişmesinde bireylere insan hakları bağlamında doğuşla birlikte getirilen temel hakların korunması ve uygulanması oldukça önemlidir. Çocuk hakları eğitiminin amacı insan haklarına saygılı demokratik bir toplumun kurulması ve yaşatılması için çocuklara, gerek olacak olan temel bilgi, tutum, değer ve becerilerin kazandırılmasıdır (Özdemir Uluç, 2008). Sevgi ve saygı içerisinde bir toplum oluşturmak için en önemli enstrüman olan eğitimle birlikte bireylere öğretim programlarında belirlenen esaslar kazandırılmaktadır. Dolayısıyla devletler eğitim faaliyetleriyle geleceği olan çocuklarına iyi bir vatandaş olmaları için şekil verirler. Her çocuk doğuştan özeldir anlayışıyla çocukların ilgi, istidat ve

kabiliyetleri ölçüsünde eğitim verilerek onların iyi bir birey olmaları sağlanır. Çocuklar için ailede başlayan eğitim faaliyetleri okullarda belirli müfredatlarla zenginleştirilerek onların çağın gereklerine göre yetiştirilmeleri sağlanır. Doğuştan gelen temel haklardan olan eğitim hakkı, okullarda çocuklara verilirken onlara hak ve sorumlulukları da öğretilmelidir. Çocuk hakları eğitimi, tüm eğitim faaliyetlerini kapsamalı, saygılı eğitim ortamlarında öğrenciler yaparak yaşayarak öğrenme ile eğitim-öğretim sürecinin içerisinde bulunmalıdır. Bu eğitim-öğretim faaliyetleri kapsamında öncelikle ailelerin bu hakların bilincinde olmaları sağlanmalıdır. Aileler, çocuklarını yetiştirirken onlara sahip oldukları hakları uygulayarak aktarmalıdır. Aileler, çocuklarına haklarına nasıl sahip çıkacakları ve herhangi bir hak ihlali durumunda neler yapabileceklerini anlatmalı, eğitim vermeli ve yaşantılarıyla onlara örnek olmalıdır. Böylece, sağlıklı bir toplumsal düzenin oluşması için değişme ve dönüşüm başlayacaktır. Burada çocuk haklarına ilişkin eğitimde dikkat edilmesi gereken aile, okul, toplum ve devlet uygulamalarının eş zamanlı ve koordinasyon içinde yapılmasıdır (Özdemir Uluç, 2018).

Çocuklara ve yetişkinlere çocuk haklarına yönelik eğitimlerin verilmesi oldukça önemlidir. Özellikle çocuğun bir birey olduğu anlayışı, çocuk haklarının temeli olarak kabul edilmelidir. Çocukların kendi haklarını bilmeleri için yetişkinlerin de çocukların haklarını bilerek çocukları bu konuda desteklemeleri ve haklarını tanımaları gerekir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 'de, taraf devletleri, çocuk haklarını çocuklara ve yetişkinlere öğretmek ile yükümlü tutulmuştur. Bunula birlikte, BM Çocuk Hakları Komitesi'ne göre çocuk hakları, okul ve üniversite müfredatından, ana baba eğitimi programlarına ve çocuk ile ilgili alanlarda hizmet veren çalışanların hizmet içi eğitim programlarına kadar alınmalıdır (Kurt, 2016).

Eğitim faaliyetleri, çocukların haklarını bilmeleri, hayata geçirmeleri, kullanabilmeleri ve haklara saygı duyarak yetişmelerinin en önemli yoludur. Çocuk hakları eğitimi haklar ve sorumluluklara ilişkin bilgilerin öğrenilmesi ve bunların tutum ve davranışlara dönüştürülmesini kapsan bir bütündür. Çocuklar, çocuk hakları eğitimi sayesinde hakları ve sorumlulukları konusunda temel bilgiler edinirler. Böylece, eğitim alan çocuklar, hak ve sorumluluğun birbiri ile olan bağlantısını öğrenecektir. Geleceğin yetişkinleri olacak olan çocuklar, çocuk hakları eğitimi sayesinde

demokrasi kültürünü öğrenerek, temel hak ve özgürlükler ile toplumun değer yargıları ve insan haklarına saygılı, barış, özgürlük ve hoşgörü gibi insani konularda yetişirler. Bununla birlikte, çocuklara çocuk hakları eğitimi ile şiddet, ihmal ve istismar konularında farkındalık oluşturularak, önleyici tedbirler alınabilir (Akyüz, 2010).

Ailelerinde ebeveynlerinin tecrübe ve yaşantıları ile onları rol model alarak temel hakları hususunda yetişmeye başlayan çocuklar, okullarda ilgili müfredatlar çerçevesinde haklarını öğrenmektedir. Bu sebeple çocuklara çocuk hakları konusundaki eğitimler okul öncesi dönemde başlamalıdır. Çocukların yetişkin olmaları sürecinin her aşamasında onlara hakları öğretilmelidir. Böylece sahip oldukları hakları önemseyerek kalıcı olarak öğrenip içselleştirebilirler. Ülkemizde çocukların hakları ile ilgili müfredat incelendiğinde hak konusunun özellikle Hayat Bilgisi dersi kapsamında verilmeye başladığı görülmektedir. Amacı çocuğu hayat alıştırmak ve içinde yaşadığı toplumla barışık halde uyumlu ve verimli bir vatandaş yetiştirmek olan bu derste temel hak ve özgürlükler ile ilgili başlayan konuların eğitimi, ilerleyen sınıflarda Sosyal Bilgiler dersine ait konularla devam etmektedir. Okuldan, aileden ve çevreden alınan bilgi, görgü ve tecrübelerle çocuklar haklarını öğrendiğinden, okullar bu süreçte aile ve çevreden gelen kötü örnekleri veya yetersiz eğitimleri gidererek çocuklara haklarını öğrettikleri için çok önemli bir rol üstlenmektedir.

2.4.2 Çocuk Hakları Eğitiminin İlke ve Uygulamaları

İnsan Hakları Eğitimi Dünya Programı Eylem Planı'na göre, insan hakları eğitiminde başarıya götürecek olan beş temel bileşen; eğitim politikaları, öğrenme ortamları, uygulama, öğretim-öğrenme ve öğretmenlerin mesleki gelişimi olarak belirlemiştir. Bunlar çocuk hakları eğitimi için de geçerlidir (UNESCO-UNICEF, 2007). Bu sebeple çocuk hakları eğitiminin ilkelerini ana hatları ile okul politikası ve okul yönetimi, program yaklaşımı, öğrenme ortamları ve öğretim materyalleri, çocuğun katılımı ve aile ve toplum katılımı olmak üzere bu beş temel bileşen içinde incelemek mümkündür (Durgut, 2014).

2.5 Türkiye’de Çocuk Haklarının Gelişimi

Alanyazında yapılan pek çok araştırmada Türkiye gündemine çocuk hakları kavramının Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin imzalanması ile girdiği görüşü ileri sürülmektedir. Ancak, Türkiye’de çocuk haklarının kökeni çok eski çağlara dayanmaktadır. Dünyada geçmişten günümüze yaşanan savaşlarda toplumun en savunmasız kesimini çocuklar, kadınlar ve yaşlılar oluşturmaktadır. Fiziki olarak zayıf ve korumasız olan bu guruplar savaşlarda savunmasız hedefler olmuşlardır. Türkler, tarih boyunca, çocuk bakımına ve onların korunmasına önem veren bir toplum olmuştur. Türk kültüründe hâkim olan sevgi ve merhamet duyguları, çocuk haklarını aile içerisinde önemli bir yere koyarak onlara özel bir önem verilmesini sağlamıştır.

Türk toplumunda gerek İslamiyet öncesi ve gerekse de İslamiyet sonrası çocuklar aileler için, ailenin devamı sayılmış, korunup gözetilerek, ailenin bilgi, beceri ve ahlak yapısı çocuğa aktarılamaya çalışılmıştır. Ataerkil aile yapısının hâkim olduğu Türk toplumunda çocuklar için baba rol model olmuş, babanın bilgi ve görgüsü aşılanmıştır. Çocuğun göçebe Orta Asya kültüründe at üzerinde bile aile sevgisinden uzak bırakılmadığı, sevgi, ilgi ve güvenlik içerisinde büyütüldüğü bilinmektedir. Türkler çocuklarını yerleşik düzen içerisinde sevgiyle annelerinin ninnileri eşliğinde anne, nine, kardeş ve akrabalarının topyekûn bakım ve gözetimi altında ilgiyle yetiştirmiştir. Kimi kimsesi olmayan ve korunmaya muhtaç çocuklar vakıfların sahip çıkmasıyla hayata bağlanmıştır (Kurt, 2016). Türklerin Müslümanlıktan önceki devletlerinden olan Hun, Göktürk ve Uygurlarda da çocuğun korunması ve eğitilmesine yanında çocuk sevgisi ön planda tutulmuştur. Bu Türk devletlerinde ailelerin çocuklarını kız-erkek ayrım yapılmadan severek büyüttükleri bilinmektedir (Akyüz, 2010).

Türk toplumlarının İslamiyet’in kabulü ile birlikte gelenekten gelen çocuğa bakış açısı fazla değişmemiştir. İslami açıdan çocuk evin rızkı ve bereketi sayıldığından, çocuğa verilen değer daha fazla artmıştır. Aynı dönemde batı uygarlıklarında çocuklar, ekonomik kaygılara bağlı olarak aileye yük görülmekte hatta öldürülmektedir. Aralarında şanslı olanlar, aileler tarafından bakılamadığı için kiliseler ve şatolara gönderilmekteydi. İslam medeniyetinde ise çocuk, Kur’an-ı Kerim’in birçok ayetinde

ifade edildiği üzere günahsız tertemiz varlıklar olarak nitelendirilmekte ve ailelerin rızkını arttıran müjdeli bir haber olarak verilmektedir (Demirtaş, 2019).

Osmanlı Devleti Türk-İslam anlayışı ile Asya, Avrupa ve Afrika'ya hâkim olarak Dünya tarihindeki gelmiş geçmiş en büyük devletlerden birisi olmuştur. Şüphesiz, Osmanlı devletinin dünyanın çeşitli coğrafyalarında yüzyıllar boyu hüküm sürmesini sağlayan en önemli unsur aile yapısına verdiği değerdir. Aileler sevgi ve saygı çerçevesinde çocuklarına bilgi ve tecrübelerini aktararak onları geleceğe hazırlamıştır. Bu sevgi, saygı ve hoşgörüye dayanan devlet yapısı çok farklı milletten ve farklı kültürden milyonlarca insanı uzun yıllar Osmanlı devletinin bir tebaası olarak bir arada tutmayı başarmıştır. Osmanlı devletinde çocuklara yönelik çağdaş düzenlemelerin arttığı dönem Avrupa'daki insan hakları anlayışının Osmanlı Devletini etkilemesi sonucunda ilan edilen Tanzimat Fermanı ile birlikte başlamıştır. İnsan hakları açısından Tanzimat düzenlemeleriyle başlayan ve Cumhuriyetin kurulmasına kadar devam eden bu dönem modernleşme süreci kabul edilmektedir. Bu süreçte, Osmanlı devletinde çocukları ilgilendiren pek çok vakıf ve kuruluş kurulmuş, bunlar hizmetlerini vakıflar üzerinden yapmıştır (Demirtaş, 2019).

Tanzimat Dönemi'nde bazı aydınlarca çocuk hakları terimi, aynı insan hakları terimindeki gibi ifade edilmiştir. Mithat Paşa, Tuna Eyaleti valisi iken çocuk hakları ile ilgili olarak İlk defa “Çocuk İslahevlerine” ait bir tüzük düzenlemiş ve uygulanmak üzere bu tüzük 1868 yılında Dâhiliye Nezareti'nce bütün valiliklere gönderilmiştir. Bu faaliyet, Türkiye'de çocuk ve çocuk haklarının korunması açısından yapılmış olan ilk faaliyet olarak kabul edilmektedir (Polat, 1997) Bu ıslahhanelerde çocuklar, bir taraftan genel eğitim alırken diğer taraftan da atölyelerde terzilik ve kunduracılık gibi farklı mesleklerden sanat ediniyorlardı. Buralar suç işlemiş çocuklarla beraber suç işlememiş korunmaya muhtaç kimsesiz çocukları da barındırmaktaydı. Böylece kimsesiz oldukları için suça bulaşma ihtimali olan çocuklar korunuyor, suça bulaşan çocuklar da ıslah edilerek topluma yeniden kazandırılıyordu (Kobat, 2009).

Osmanlı Devleti'nde yardıma muhtaç ve kimsesiz kişilerin devletin bakımına alınması için 1863 yılında “Darüşşafaka” ve 1896 yılında da “Darülaceze” kurulmuştur. İlk kurulduğu günden buyana amacına uygun olarak hizmet eden köklü hayır

kurumlarından olan Darüşşafaka ülkenin başarılı ancak yoksul ve yetim çocuklarına karşılıksız eğitim verirken, Darülaceze’de ise yardıma muhtaç çocuklar ile kendi hizmetini göremeyen yaşlı, sakat veya düşkün kimselere din ve milliyeti göz önüne alınmadan bakılmaktaydı. Günümüzde de halen yardım dağıtmaya devam eden bu kuruluşlar, özellikle Osmanlı Devleti’nin çöküş döneminde yaşanan savaşlar, salgın hastalıklar ve ekonomik krizlerden etkilenenlere kucak açmıştır. Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyetten sonra I. ve II. Balkan Savaşları sonucunda Balkanlarda pek çok çocuk babasız kaldıkları için göçmen veya mülteci olarak Anadolu topraklarına sığınmıştır. Bu çocukların korunması ve eğitimi almaları için, ülkenin farklı yerlerinde Maarif Nezaretine (Eğitim Bakanlığına) tarafından Maarif Nâziri Ahmet Şükrü Bey’in teklifiyle Darüleytamlar (yetimhane veya öksüz yurdu) açılmıştır (Kobat, 2009). Bu kurumlar açılmakla birlikte, ülkede çok fazla kimsesiz ve bakıma muhtaç çocuk olduğundan kuruluşlar yetersiz kalmıştır. Bu durum üzerine Kırklareli’de 1908 yılında kurularak Balkan Savaşı’na kadar çalışmalarını yürütmüş olan günümüzdeki Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun temelini oluşturan “Himaye-i Etfal Cemiyeti” 1917 yılında İstanbul merkez olmak üzere ulusal düzeyde yapılandırılmıştır. Bu açıklamalardan sonra Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’tan Cumhuriyet dönemi başlangıcına kadar olan kuruluşları kuruluş yılları ve amaçları içerisinde kronolojik olarak şu şekilde sıralayabiliriz (Ünal, 2013).

- 1822-Mithatpaşa Islahhaneleri: Sorunlu ve kimsesiz suça bulaşmış olan çocukların bakımı, korunması ve eğitimi hizmeti.
- 1851- Eytam Sandıkları: Yetim kalmış olan çocukların mallarının ve mirasının korunması.
- 1899-Hamidiye Etfal Hastanesi: Yoksul kadınlar ve çocukların tedavi hizmetleri.
- 1903-Darülhaye-ı Ali: Başboş bırakılmış olan işsiz, güçsüz çocukların eğitime alınması ve Sanayi mektepleri için yetiştirilmesi.
- 1908- Fekaraperver Cemiyetleri: Yoksul Rum aile çocuklarına eğitim hizmeti.

- 1914- Darüleytam: Yetimhane anlamındadır. Balkan Savaşları ve I. Dünya savaşında ailesini kaybeden çocukların barındırılması ve meslek edindirilmesi.
- 1917- Himaye-i Etfal Cemiyeti: Balkan Savaşları ve I. Dünya savaşında ailesini kaybettiği için Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan yoksul ve garip çocukların bakımı.

Türkiye’de Cumhuriyetin ilanı ile çocuk hakları açısından yeni bir döneme girilmiştir. Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk çocuklara ayrı bir önem vermiş, 1921 yılında günümüzdeki adı Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu olan Çocuk Esirgeme Cemiyeti kurulmuştur. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk, Dünyada tek örneği olan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı çocuklara armağan ederek çocuğa verdiği değeri en güzel bir şekilde göstermiştir.

Ülkemizin Cumhuriyet Dönemi içerisindeki çocuk hakları ile ilgili düzenlemeler, Dünyadaki çocuk hakları ile ilgili gelişmelere paralel olarak ilerlemiştir. Genel olarak Türkiye’deki çocuk haklarının tarihi incelendiğinde, dört önemli belge ön plana çıkmaktadır. Bunlar tarihi süreci içerisinde sırasıyla 1924 “Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi” sonrasında “1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi” Türkiye için önemli bir bildiri olan “1963 Türk Çocuk Hakları Bildirisi” ve en son 1989 yılında kabul edilen “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi”dir (Kurt,2016).

2.6 Türkiye’de Çocuk Haklarının Eğitimdeki Yeri

Türkiye’de çocuk hakları ilgili yasa ve düzenlemelerle koruma altına alınmıştır. Bu düzenlemelerden birisi de çocukların eğitim hakkı üzerinedir. İlköğretimin zorunlu olması, her şeyden önce doğuştan gelen eğitim hakkının bir gereğidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 28. maddesi ile çocuğun eğitim hakkının devletler tarafından sağlanması güvence altına alınmış ve başta fırsat eşitliği olmak üzere eğitim faaliyetlerinin hangi temeller üzerine oturtulacağının ilke ve esasları belirtilmiştir. Aynı şekilde Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 29. maddesinde de eğitimin amaçları genel hatlarıyla belirlenmiştir. İlgili sözleşmeyi imzalayan taraf devletler çocukların eğitim hakkını sağlamak ve geliştirmek zorundadır (UNICEF, 2023).

Türkiye’de uygulamada olan 1739 sayılı “Milli Eğitim Temel Kanunu” ile Türk milli eğitiminin düzenlenmesindeki esas olan amaç ve ilkeler, eğitim sisteminin genel yapısı, bir sistem bütünlüğü içinde belirlenmiştir. İlgili kanunun genel amaçlarının birinci maddesinde belirtilen “hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek” anlayışı içerisinde Türk Milli Eğitiminin Temel İlkelerinden olan yedinci maddesine göre “ilköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır.” Bu bağlamda Türkiye’de çocuk haklarının yeri Temel İlkelerde belirtilmiş, bu ilkelerden on birinci madde de ise çocukların demokrasi kültürünü almaları için “Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır” şeklinde açıklamalar yapılmıştır.

Türk Milli Eğitim Temel Kanunu çocuk haklarının hangi genel amaç ve ilkeler doğrultusunda, hangi okullarda, hangi programlarla nasıl ve hangi amaçlara yönelik yapılacağının esaslarını ana hatlarıyla çizmiştir. Bu açıdan Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 28. ve 29. Maddeleri ile Türk Milli Eğitim Temel Kanunu örtüşmektedir. Ayrıca ülkemizde uygulanan 1982 Anayasa’sında Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne uygun hükümler bulunmaktadır. Anayasa’mızın 10, 27 ve 42. maddeleri çerçevesinde devlete kişilerin eğitim hakkını ve eğitim eşitliğini sağlamaya yönelik tedbirleri alma görevi verilmiştir.

Akyüz (2001)’e göre eğitim hürriyeti devletin kişilere öğrenmek ve öğretmek hususunda dil, ırk, din, renk, cinsiyet, mezhep, felsefi inanç, siyasi düşünce ve benzeri sebeplerle engel çıkarmaması, onları özgür bırakmasıdır. Anayasanın 42. maddesinde, “kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz; ilköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. Devlet maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencileri öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar; özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için gerekli tedbirleri alır.” denilerek devletin bireyler eğitim imkânı sunması zorunlu hale getirilmiştir. Çünkü, eğitim hakkı, kişilerin sosyal ve

ekonomik koşullarına bağlı olarak şekillenmektedir. Yeterli ekonomik imkanlar sağlanmadıkça kişiler bu hakkını yeterli bir şekilde kullanamaz. Bu sebeple, anayasa olarak güvence altına alınmış olan eğitim hakkından yararlanabilmek için devletin kişilere bu hakkı sunması gerekir (Akyüz, 2001).

2.7 Sosyal Bilgiler Dersi ve Çocuk Hakları

Sosyal bilgiler dersinin temel amacı ülkesine bağlı iyi bir vatandaş yetiştirmektir. Bu açıdan çocuğun yetişkin haline geldiği süreç içerisinde aile, çevre ve okul arasında hak ve sorumluluklarını bir plan, program dahilinde alacağı en önemli yer okuldur. Sosyal bilgiler dersi çocuk haklarının öğretiminde özellikle soyut işlem dönemine geçmiş olan öğrencilere hak ve sorumluluk kavramlarının öğretilbileceği en önemli derslerdendir. Bu durum Sosyal Bilgiler dersinin tanımında da belirtilmiştir.

Etkin vatandaşlık için disiplinler arası sosyal bilgiler anlayışının savunucularından Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) sosyal bilgileri şu şekilde tanımlamıştır. “Sosyal Bilgiler, vatandaşlık yeterlikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyasal bilimler, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerden süzülen sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı sağlar. Sosyal Bilgilerin temel amacı, birbirlerine bağımlı, global bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır” (NCSS, 1993). Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere Sosyal bilgiler dersinin amaçları içerisinde çocuklara Birleşmiş Milletler Çocuk Sözleşmesi’nde ve Türk Milli Eğitim Kanunu’nda belirtilen amaç ve ilkelerden bazıları yer almaktadır. Çocuklar Sosyal bilgiler dersi ile demokratik bir toplumun vatandaşlık yeterlikleri kazanmaktadır. Okullarda Sosyal Bilgiler dersinin programları dahilinde işlenen öğrenme alanlarında verilen kazanımlarla öğrencilere 4. sınıftan itibaren 5. 6. ve 7. sınıflarda demokrasi konuları içerisinde hakları öğretilmektedir.

Çocukların iyi bir vatandaş olmaları için en güzel örneklerini gördükleri okullarında hak ve özgürlükleri konusunda yeterli ve doğru bilgilenmesi gereklidir. Bu açıdan Sosyal Bilgiler dersi “vatandaşlık olarak sosyal bilgiler öğretimi” yaklaşımını uygulamaktadır. Sosyal Bilgiler dersinin özel amaçlarının başında “*Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri*” gelmektedir. Buradan anlaşıldığı üzere haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren birey yetiştirmek için çocuklara hakları ve sorumlulukları öğretilmektedir. Yine ikinci özel amaçta “*demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli birey yetiştirmek*” ve “*öğrencilerin hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmelerini*” istemek Sosyal Bilgiler dersinin çocuklara haklarını öğretmek için ne kadar önemli bir ders olduğunu göstermektedir. Bu amaçlar için programda öğrencilerin hukuk okuryazarlığı becerisi kazanmaları istenmiş ve adalet, bağımsızlık, barış, dürüstlük, eşitlik, özgürlük ve vatanseverlik değerleri bu ders ile öğrencilere verilmeye çalışılmıştır (MEB, 2018). Çalışmanın yöntem kısmında ifade edileceği üzere Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan kazanımların her sınıf düzeyinde çocuk hakları ile bağlantısı bulunmaktadır. Özellikle tüm sınıflarda “Birey ve Toplum” öğrenme alanında çocuklara toplum içerisindeki hakları öğretilmektedir. Görüldüğü üzere Sosyal Bilgiler dersi öğrencilere 4. sınıftan itibaren temel haklar çerçevesinde sahip olduğu hakları ve sorumlulukları öğretmeye çalışmaktadır.

2.8 Alanyazında Yer Alan İlgili Çalışmalar

Araştırma konusunun önemine bağlı olarak yurt içinde ve yurt dışında pek çok çalışma yapılmıştır. Bu araştırmalar genellikle hukuk alanında yapılmış olup, çocuk haklarının eğitimine yönelik çalışmaların öğretim programının incelenmesine yönelik çalışma yapılmadığı dikkat çekmektedir. Bu açıdan özgün bir çalışma olan araştırma konusunu destekleyecek alanyazınla ilgili bilgileri içeren çalışmalar, yurtiçi ve yurtdışı olarak ayrılmış ve tarihlerine göre sıraya konularak, kısa özetleri ve amaçları belirtilerek verilmiştir.

2.8.1 Yurt İçinde Yapılan alışmalar

Çetinkaya (1998)'nın “Öğretmenlerin ve öğrencilerin çocuk haklarına bakışının değeriendirilmesi” adlı çalışmasında Türkiye’de öğretmenlerin ve öğrencilerin çocuk haklarına bakışı değeriendirmiştir. İlişkisel tarama modelinde yapılan bu çalışmanın evrenini İstanbul ilinin Beşiktaş, Kartal, Kadıköy, ilçelerinde yer alan lise ve ilköğretim okullarının öğrenci ve öğretmenleri oluşturmıştır.

Fazlıoğlu (2007)'nın “Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan çocuk hakları konusunda öğretmenlerin ve yöneticilerin bilinç düzeyleri” adlı çalışmasında çalışmanın evrenini İstanbul ili, Maltepe ilçesi devlet okullarında çalışan öğretmen ve yöneticiler oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplamak için anket kullanılmıştır. Çalışmanın amacı öğretmenler ve yöneticilerin özel yaşamlarında ve okul ortamında, Çocuk Hakları Sözleşmesi maddelerinin varlığından ne kadar haberdar olduklarının ortaya konmasıdır.

Zöğ (2008)'ün “Öğrencilerin çocuk haklarını algılama düzeyleri ile akademik başarı arasındaki ilişki (İstanbul ili Beyoğlu ilçesi örneği)” adlı çalışma yapmıştır. Çalışmanın örneklemini genel lise ve meslek lisesi öğrencileri oluşturmaktadır. Öğrencilerin lise düzeylerine göre çocuk haklarını algılama düzeyleri tespit edilmiş, akademik başarıları ile arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan kazanımların her sınıf düzeyinde çocuk hakları ile ilgili olduğu ifade edilmiştir. Birey ve Toplum öğrenme alanının çocuk hakları açısından en etkin öğrenme alanı olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca hakları ve sorumlulukların Sosyal Bilgiler dersi kapsamında 4. Sınıfıa birlikte verilmeye çalışıldığı belirtilmiştir.

Ünal (2010)'ın “İlköğretim öğretmenlerine yönelik web tabanlı çocuk hakları eğitimi programı” adlı çalışma yapmıştır. Bu çalışmanın amacı sınıf öğretmenlerinin Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 13. ve 28. maddelerinin öğretimi için web tabanlı öğretim programı tasarlamaktır. Nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı bu araştırmada, araştırmacı ölçme aracı geliştirilmiş, sınıf öğretmenlerine uygulanmıştır.

Kaya (2011) Eğitim fakültesi öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla “öğretmen adaylarının çocuk hakları ile ilgili görüşleri” adlı bir çalışma hazırlamıştır. Araştırmanın evrenini, Türkiye’deki Eğitim Fakültelerinin İlköğretim bölümünde eğitim gören öğretmen adaylarıdır. Onlardan çocuk haklarına dair görüşler alınmış, hazırlanan anket uygulanmıştır.

Torun (2011) “Çocuk hakları öğretiminde oyun yönteminin başarıya, kalıcılığa ve tutuma etkisi” adlı çalışma yapmıştır. Bu çalışmada çocuk hakları oyunlarla desteklenerek kalıcılığa ve akademik başarıya olan etkisi araştırılmıştır. Adıyaman merkez ilçede 2010-2011 öğretim yılında bir ilköğretim okulunda uygulanan bu çalışmada deney ve kontrol grupları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Turan (2011)’ın “Masalların çocuk hakları bağlamında çözümlenmesi: Her Güne Bir Masal adlı kitap üzerine bir inceleme” adlı çalışmasında, masalların çocuk haklarının öğretimindeki etkisini araştırmıştır. Masalların çocuğun bedensel, fiziksel, ruhsal ve ahlaki olarak çocukları beslediği ifade edilmiştir. Her Güne Bir Masal adlı kitap kullanılarak çocuk edebiyatının çocuk haklarını kazandırmadaki rolü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yurtsever (2011)’in “Ebeveyn çocuk hakları tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve anne babaların çocuk haklarına yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi” adlı çalışmasında ailelerin çocuk hakları konusundaki tutumları belirlenmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili bir tutum ölçeği hazırlanarak uygulanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin tutumlarını bakım ve korunma ve kendi kendine karar verme faktörleri üzerinedir.

Durgut (2014)’un “2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının çocuk hakları açısından incelenmesi” adlı çalışmasında ülkemizde 2005 yılından itibaren uygulanan sosyal bilgiler dersi programını çocuk hakları açısından incelemiştir. Tarama modelinde yapılan bu çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Doküman incelemesi ile elde edilen veriler öğrenme alanları ve kazanımlara göre yüzde ve frekansları verilerek değerlendirilmiştir.

Yeşilkayalı (2014)’nın “Ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunluk ve hoşgörü eğilimleri arasındaki ilişki” adlı araştırmasında ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik tutumları ahlak ve hoşgörü ekseninde incelenmiştir. İzmir-Karşıyaka ilçesindeki devlet ilköğretim okullarında yapılan bu çalışmada hazır ölçek kullanılmış, elde edilen veriler SPSS 17.0 ile çözümlenmiştir.

Akgül (2015)’in “İlkokul öğrenci velilerinin çocuk haklarına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi” adlı araştırmasında, velilerin çocuk haklarıyla ilgili görüşlerini çeşitli değişkenleri kullanarak incelemiştir. Tarama modelinin kullanıldığı bu araştırma Tokat ilindeki ilkokullarda okuyan öğrenciler ve velilerine uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre veliler çocuk haklarını bir bütün olarak değerlendirmekte, yaşam, gelişim, eğitim ve korunma hakkını daha ön planda tutmaktadır.

Dağlı (2015) “Öğretmenlerin çocuk haklarına ilişkin davranışlarının öğrenciler tarafından değerlendirilmesi” adlı oldukça farklı bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmada öğrenciler öğretmenlerinin hakları açısından değerlendirmektedir. Tarama modelinin kullanıldığı çalışmada, araştırmacı tarafından geliştirilen anket uygulanmıştır. İstanbul-Çekmeköy’de yapılan çalışmada öğrencilerin görüşleri alınmıştır.

Hareket (2015) “Çocuk meclisi uygulamalarının bazı değişkenlere göre çocuk haklarına ilişkin algı gelişimine etkisi” adlı bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmada Ankara büyükşehir çocuk meclisinin görüşleri alınmıştır. Mecliste yaşananlar çocuk hakları açısından incelenmiştir. Betimleyici tarama modelinde hazırlanan bu çalışmada çocuklardan alınan nitel ve nicel veriler anket hazırlanmış, ankete çocukların verdikleri cevaplar frekans ve yüzdeleri verilerek değerlendirilmiştir.

Merey (2015)’in “Türkiye ve ABD’deki sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların katılım haklarına yer verilme düzeyinin karşılaştırılması” adlı çalışmasında iki ülkenin ders kitapları baz alınarak çocukların katılım hakları araştırılmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 42. Maddesi gereğince çocuklara haklarının öğretilmesi gerektiği

belirtilmiş, ABD’deki çocukların katılım haklarının durumu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Karcı (2016) “İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin çocuk hakları konusunda farkındalık düzeylerini belirleyen faktörler” adlı çalışmasında, haklar konusundaki farklılığı incelemiştir. Eğitim-öğretim ortamında çocukların kendi hak ve sorumluluklarının farkındalık düzeyini ölçmeye çalışmıştır.

Apaydın (2017) “Türk milli eğitim sisteminin Çocuk Hakları Sözleşmesinin eğitim hakkı ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmesi” adlı çalışmasında Çocuk Hakları Sözleşmesini eğitim hakkı ilkeleri doğrultusunda incelemiştir. Türk Milli Eğitim sistemi içerisindeki hakların sözleşme ile olan karşılaştırmasını yapmıştır. Çalışmada hukuki tasarrufların eğitim sisteminin gelişmesini etkilediği ifade edilmiştir.

Aydınlık (2017)’ın “çocuk haklarının gelişiminde okul öncesi eğitiminin yeri ve önemi ‘Ankara örneği’” adlı çalışmasında okul öncesi eğitiminin çocuk haklarına olan etkisini araştırılmıştır. Okul öncesi öğretmen adaylarına ve okul öncesi öğretmenlerine uygulanan bu çalışmada öğretmen adayları ve öğretmenlerin çocuk haklarına yönelik tutumlarında farklılık olup olmadığı cinsiyete göre incelenmiştir.

Ergen (2017) “Okul müdürlerinin bayrak törenlerinde yaptıkları konuşmaların çocuk hakları açısından incelenmesi” adlı bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada okul yöneticilerinin bayrak törenleri sırasında yaptıkları konuşmaların çocuk haklarına göre durumu değerlendirilmiştir. Nitel yöntemle göre yapılan çalışmada okul müdürlerinin konuşmalarını çocukluk çağında öğrencinin kişilik gelişimlerini olumlu etkileyeceği belirtilerek, konuşmalarla öğrencilerde çocuk hakları kavramını içselleştirileceği ileri sürülmüştür. Çalışmada çocuk hakları ile ilgili alanyazın araştırılmış, betimsel tarama ile çalışma tamamlanmıştır.

Kılıç (2017)’ın “İlkokullarda çocukların katılım hakkının gerçekleşme düzeyi: Bir durum araştırması” adlı araştırmasında Sivas-Kangal ilçesinde bulunan ilkokullarda amaçlı örneklem seçilerek çocukların katılım hakkının gerçekleşme düzeyi ölçülmüştür. Araştırmada kullanılan veriler gözlem, görüşme ve doküman analizi ile

sağlanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin karar ve planlama sürecine yönelik durumları belirlenmiştir.

Haçat Oğuz ve Demir (2018) “The coverage of the unconvetion on the rights of the child in the social studies curriculum.” (Sosyal bilgiler dersi öğretim programında birleşmiş milletler çocuk haklarına dair sözleşme’nin yeri) adlı kitap bölümü çalışmasında, programda yer alan kazanımlarla sözleşme maddelerinin doküman analizi yapılarak karşılaştırılması yapılmıştır.

Akgül (2018) “İlkokul 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin çocuk hakları konusundaki bilinç düzeylerinin belirlenmesi: Bir ölçek geliştirme çalışması” adlı çalışma yapmıştır. Bu araştırmada öğrencilerin çocuk hakları konusundaki bilinç düzeylerine yönelik ölçek yapılmaya çalışılmıştır. Ölçek 3 faktör ve 18 maddeden müteşekkildir. Tokat ili genelinde yapılan bu araştırmada verilerin değerlendirmesi SPSS programı kullanarak açımlayıcı faktör analizi ile yapılmıştır. Daha sonra doğrulayıcı faktör analizi için de LISREL programı kullanılarak çalışma tamamlanmıştır.

Hareket (2018) “Eğitim hukuku bağlamında çocuk hakları eğitimi: Bir eylem araştırması adlı” çalışmasında çocuk hakları hikâye serisi kullanarak çocukları hakları hakkında farkındalık düzeylerinin nasıl değişeceğini incelemiştir. Nitel yöntemin kullanıldığı bu araştırma eylem araştırması desenine sahiptir. Araştırmada yarı yapılandırılmış gözlem formları, açık uçlu sorular ve anket formu gibi pek çok form ve belge kullanılarak veriler elde edilmiştir. İçerik analizi tekniği ile verilerin analizi yapılmıştır. Araştırmadan ortaya çıkan sonuçlara göre katılımcı çocukların kendi haklarına yönelik olarak algı ve farkındalıklarının arttığı anlaşılmıştır.

Kalender (2018) “Hayat bilgisi dersi öğretim programlarının Çocuk Hakları Sözleşmesinin eğitim hedefleri maddesi açısından incelenmesi: Tarihsel bir analiz” adlı bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada, Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programını Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile Çocuk Hakları açısından karşılaştırmıştır. Türkiye’de 1924’den 2018 yılına kadar kullanılan bütün ilgili öğretim programlarının doküman analizini yapmıştır. Araştırmada ilgili programın çocuk hakları açısından geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Tiftikçi (2018)'nin “Sosyal bilgiler beşinci sınıf öğrencilerinin çocuk hakları farkındalığına ilişkin görüşleri” adlı çalışmasında sanat etkinlikleri özelinde çocuk hakları incelenmiştir. Öğrencilere şiir yazma, resim çizme, heykel yapma gibi sanatsal etkinlikler yaptırılarak çocuk hakları farkındalıklarının durumu araştırılmıştır. Nitel bir yaklaşımla hazırlanan bu çalışma bir durum çalışması olup amaçlı örneklemin kullanılmıştır.

Atik (2019)'in “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çocuk haklarına ilişkin görüşleri” adlı çalışmasında ilgili öğretmenlerin çocuk haklarına yönelik görüşleri değerlendirilmiştir. Nitel bir yöntemle yapılan bu çalışmada durum çalışması deseni ile hazırlanmıştır. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile sağlanmıştır. Diyarbakır’da yapılan bu çalışmada veriler sosyal bilgiler dersi öğretmenleri ile görüşülerek alınmıştır. Böylece toplanan veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir.

Bal (2019) “Çocuk hakları eğitimi için öğretmen mesleki gelişim aracı olarak bir facebook grubunun incelenmesi” adlı çalışmasında öğretmenlerin Facebook kullanarak çocuklara haklarını öğretmesini araştırmıştır. Bir durum araştırması olan bu çalışmada Facebook grubu kartopu örnekleme yöntemi oluşturulmuştur. Sonuç olarak öğretmenlerin mesleki gelişimleri için interaktif öğretim yöntemlerini kullanmaları gerektiği ifade edilmiştir.

Çarıkçı (2019) “Çocuk hakları eğitimi programının ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin çocuk hakları tutum ve farkındalıklarına etkisi” adlı çalışmasında Çocuk Hakları Eğitimi Programı’nın çocuklara yönelik tutum ve farkındalıklarını incelemiştir. Araştırmada nitel ve nicel yöntemleri beraber kullanmıştır. Çalışma ile çocuk haklarına yönelik kazanımların öğrencilere kazandırma durumu değerlendirilmiştir.

Hançer (2019)’un “Çocuk hakları ve çocuk istismarı konusunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri” adlı çalışmasında öğretmen adaylarının çocuk hakları ve çocuk istismarına yönelik görüşlerini incelemiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin konuyla ilgili sorumluluklarının fazla olduğu düşüncesi ile bu araştırma yapılmıştır. Araştırmada amaç olarak öğretmen adaylarının bu konudaki farkındalıklarının

tespitidir. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. İçerik analizi yapılarak veriler çözümlenmiştir.

Çavuş (2019)'un “Ortaokul öğrencilerinin çocuk hakları kavramına ilişkin bilişsel yapılarının incelenmesi” isimli bu çalışmada, öğrencilerin hak kavramına yönelik bilişsel yapıları araştırılmıştır. Tarama modelinin kullanıldığı bu çalışmada kelime ilişkilendirme testi ile veriler toplanmıştır. Veriler analiz edildiğinde öğrencilerinin bilişsel yapılarında en çok oyun ve eğitim hakkının olduğu görülmüştür. Öğrencilerin bilişsel yapılarında korunma, katılım gibi hakların az yer aldığı, kimlik, vatandaşlık gibi hakların ise hiç olmadığı anlaşılmıştır.

Kıdıl (2019)'ın “Ortaokul öğrencilerinin haklarının farkındalığının incelenmesi” adlı çalışmada öğrencilerin kendi hakları hakkında farklılığının durumunu incelemiştir. Cinsiyet, gelir, eğitim durumu gibi çok farklı değişkenler dikkate alınarak yapılan bu çalışmada, örneklem olarak Samsun iline ait ilçelerdeki okullardan random usulü ile bir sınıf seçilmiştir. Öğrencilerin hakları hususunda değişkenlere göre hakların da değiştiği görülmüştür.

Kıraç (2019)'ın “Eğitim fakültesi ve hukuk fakültesi 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin çocuk haklarına yönelik tutumları” adlı çalışmada; sınıf ve okul farklılığına bağlı olarak çocuk haklarının değişip değişmediği çeşitli değişkenler üzerinden araştırılmıştır. Farkındalık oluşturmak için yapılan bu çalışmada çocukların toplumların geleceği olduğu belirtilerek hakları konusunda duyarlı olunması konusu işlenmiştir.

Kükürtçü (2019)'nın “Çocuk hakları ve demokrasi eğitiminin çocukların demokratik davranışlarına etkisi” adlı çalışmada demokrasi ve haklar arasında bir bağlantının olup olmadığı araştırılmıştır. Nicel araştırma yöntemiyle yapılan bu çalışmada yarı-deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmacının hazırladığı Demokratik Davranış Ölçeği sayesinde toplanan verilerden anlaşıldığı üzere demokrasi ile haklar arasında bir bağlantının mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Sural (2019)'un “Kamu ilkokullarında öğrenim gören 4. sınıf öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin görüşleri” isimli çalışmada öğrencilerin kendi haklarını bilmesi sorumluluklarının gelişmesine katkı sağlayacaktı. Nitel araştırma yöntemiyle yapılan

bu araştırma betimsel bir çalışmadır. Amaçlı örnekleme yöntemiyle Ankara'nın dört merkez ilçesinden dördüncü sınıfta öğrenim gören gönüllü öğrenciler seçilerek görüşleri alınmıştır. Toplanan veriler betimsel analizle çözümlenmiştir. Çalışmadan çıkan sonuca göre öğrencilerin hakları konusundaki bilgileri sınırlıdır.

Şenlik (2019)'un "Öğretmenlerin mesleki değerleri ile çocuk haklarına ilişkin görüşleri: Okul öncesi öğretmenleri üzerinde bir inceleme (Nevşehir ili örneği)" adlı çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin çocuk haklarına yönelik görüşleri incelenmiştir. Tarama modelinde betimsel bir çalışma olan bu çalışmada kolay ulaşılabilir örneklem seçilmiştir. Öğretmenlerin görüşüne göre mesleki değer ile çocuk hakları arasında bir bağlantı bulunmaktadır.

Taşkın (2019) "Çocuk hakları konusunda ebeveyn tutumları ile ortaokul öğrencilerinin farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi" adlı çalışmada, ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik tutumlarını öğrencilerin farkındalık düzeyleri açısından incelemiştir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden İlişkisel tarama modelinin kullanıldığı çalışmada ebeveynler random usulü seçilmiştir.

Topçu (2019) "Yaratıcı drama temelli çocuk hakları eğitimi programının geliştirilmesi ve uygulanması" adlı çalışmada yaratıcı dramının çocuk hakları eğitimi programına faydasının olup olmayacağını araştırmıştır. Açıklayıcı sıralı desen ile modellenen bu araştırma nicel ve nitel yöntemlerin beraber kullanımı ile yapılmıştır.

Uçuş (2019) "Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilköğretim programlarındaki yeri ve sözleşmeye yönelik öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşleri" adlı çalışmada, sözleşmenin öğretmen ve idareciler açısından farkındalığı araştırılmıştır. Bunun için birinci sınıflardan başlayarak sekizinci sınıfa kadar olan tüm eğitim programları incelenmiştir.

Urfalıoğlu (2019) "Demokratik tutum bağlamında çocukların katılım hakkının gerçekleşme düzeyi: Karşılaştırmalı durum araştırması" adlı bir çalışma yapmıştır. Durum araştırması olarak desenlenmiş olan bu araştırmanın örnekleme tipik durum örneklemesiyle seçilmiştir. Araştırmada veriler gözlem ve görüşme yöntemleriyle elde

edilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre demokrasi ile katılım hakkı arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Batır (2020) “Çocuk işçi ölümleri: yaşam ve eğitim hakkı” adlı çalışmasında çocuk işçiliğinin üzerinde durmuştur. Sanayi Devrimi’nden önce çocukların tarla ve eve işlerinde çalıştırıldığı, sanayi devrimi ile birlikte ağır işçiliğe gönderildiği ifade edilmiştir. Tehlikeli ortamlarda çalışan çocuklarda tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu pek çok ölümün olduğu belirtilmiştir. Betimsel bir çalışma olan araştırmada Türkiye’de olan ve basında yer alan çalışmalar incelenmiştir.

Sucu (2020)’nın “Sosyal bilgiler ders kitaplarında çocuk haklarının analizi” adlı çalışmasında sosyal bilgiler ders kitapları insan hakları ile ilgili olarak araştırılmıştır. Nitel araştırma şeklinde yapılan çalışma, doküman analizi çözümlenmiştir. MEB’de öğretmenlerin EBA sosyal eğitim portalında kullandıkları ders kitapları incelenmiştir. Araştırmadan çıkan sonuçlara bakıldığında en fazla “Birey ve Toplum” öğrenme alanında çocuk haklarına değinildiği görülmektedir.

2.8.2 Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Guggenheim (2005) “What’s wrong with children’s rights” (Çocukların hakları ile ilgili hatalar) adlı eserinde Amerika Birleşik Devletleri’ndeki çocuk hakları ile ilgili temel konular ve çocuk haklarında yaşanan sorunlardan bahsetmiştir. Sekiz bölümden oluşan bu kitapta Amerika Birleşik Devletleri’ndeki çocuk haklarının kısa tarihi, ebeveyn hakları, ebeveynlik haklarının kaybedilmesi, çocuk Koruma, koruyucu bakım ve fesih, aile hukuku içerisinde çocuk hakları gibi farklı konular hakkında bilgiler vermiştir.

Becker (2017) “Campaigning for children strategies for advancing children’s rights” (Çocuklara yönelik kampanyalar, çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik stratejiler) çalışmasında, Dünyanın farklı ülkelerinde tarihi süreci içerisinde ve günümüzde yaşanan çocuk hakları istismarlarından bahsederek çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik stratejiler üzerinde durulmuştur. Çocuk haklarının dünyadaki hemen hemen her ülke tarafından benimsenen bir uluslararası hukuk bütün olduğu ifade edilmiştir. Binlerce sivil toplum kuruluşunun çocukların yaşamlarını ve beklentilerini geliştiren

girişimler yaparak çocuk hakları savunuculuğunu yaptığı belirtilmiştir. Çocukları sömürü ve istismardan korumak ve refahlarını artırmanın hükümetlerin yasal taahhütleri altında olduğu açıklanmıştır. Bu kitabın iki amacının olduğu belirtilerek bunların çocuk haklarının günümüzdeki durumunu değerlendirmek ve çocukların maruz kaldığı ihlallerin ve istismarların günlük yaşamları üzerindeki etkisini araştırarak bu konularda tedbirler almak olduğu ifade edilmiştir. Kitabın politika yapımcıların daha akıllı politika kararları almasına yardımcı olacağı ve çocuk hakları savunucularının görüşlerini destekleyeceği belirtilmiştir. Kitap 11 bölüm olup bu kitapta Dünyadaki örnekleriyle birlikte çocuk haklarının evrimi, çocuk adaleti, çocuk yaşta evlilikler, çocuk işçiliği, fiziksel ceza, çocuk asker, eğitime erişim, eğitime yönelik saldırılar, çocuk hakları konusunda geleceğe yönelik tedbirler hakkında bilgiler verilmiştir.

Westra (2014) “Child law, children’s rights and collective obligations” (Çocuk hukuku, çocuk hakları ve toplu yükümlülükler) adlı çalışmada temel insan hakları içerisinde çocuğun doğumuyla ilgili olarak kazandığı hakların hukuk sisteminde yeri hakkında temel bilgiler vermektedir. İnsan haklarına ve insan onuruna saygı konusunda önemli açıklamaların yapıldığı bu eserde her insanın önemli olduğu belirtilmektedir. Kitapta çocuğun kim olduğu, çatışma durumunda haklar ve yükümlülükler, çocuğun yaşamı, sağlığı ve gelişimi hakları, çocuğa ayrımcılık yapılmama hakkı, çocuk hukukunda kritik boşluklar, uluslararası bağlamda çocuk hukuku, istismar, iş kanununda çocuklar, çocukların çatışma şiddetle zorla yerinden edilmesi, yasaların çocuk hakları açısından düzenlenmesi gibi konularda ana başlıklar halinde önemli açıklamalara yer verilmiştir.

Corradi ve Desmet (2015) “A review of literature on children’s rights and legal pluralism” (Çocuk hakları ve hukuka ilişkin literatürün gözden geçirilmesi) adlı eserlerinde insan hakları içerisinde çocuk hakları ve hukuki hakların ele alındığı literatür gözden geçirilmiştir. Küresel çocuk hakları standartlarının yerel normatif düzenlerle olan ilişkisi, çocukların yasalara olan uyumu, sosyal değişimlerin çocukların haklarına olan etkileri, çocuk haklarının kavramsallaştırılması ve yasal çoğulculuk konularına yer verilerek çocuk hakları ve çocuk hukuku hakkında gelecekte yapılacak olan çalışmalara yol gösterilmeye çalışılmıştır.

Britto ve Ulkuer (2012) “Child development in developing countries: Child rights and policy implications” (Gelişmekte olan ülkelerde çocuk gelişimi: Çocuk hakları ve politika sonuçları) konulu çalışmada gelişmekte olan 28 ülkedeki küçük çocuklara yönelik beslenme uygulamaları, bakım, disiplin ve şiddet ile ev ortamı hakkında bilgiler alınarak bunlar çocuk hakları Sözleşmesi çerçevesi içerisinde değerlendirilmiştir. Bu ülkelerde başta çocuğun yaşama, gelişme ve korunma hakları olmak üzere temel insan hakları açısından durumları incelenmiştir. Yoksulluğun ve sosyal eşitsizliğin ortadan kaldırılması da dahil olmak üzere etkili sürdürülebilir kalkınma ile gelişmekte olan ülkelerin küresel kuruluşlar tarafından belirli bir plan içerisinde uygulanacak olan politikalarla çocuk haklarının geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Canosa, Graham ve Simmons (2022) “Progressing children’s rights and participation: Utilising rights-informed resources to guide policy and practice” (Çocuk haklarının ve katılımının geliştirilmesi: Politikalara rehberlik etmek için haklara dayalı kaynakların kullanılması ve pratik) adlı çalışmada Avustralya’da ve uluslararası uygulamalarda çocuk haklarına yönelik uygulanan politikaların geliştirilmesi için rehberlik amaçlı uygulamalar yapılmıştır. Literatür incelemesi şeklinde yapılan bu çalışmada, Çocukların güvenliğini ve refahını artırmaya yönelik olarak geliştirilecek olan sosyal politikalarda çocukların ve gençlerin katılımının önemi belirtilmiştir. Hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve yasal kuruluşların çocuk haklarının geliştirilmesinde katkı sunarken çocukların katılımını savunulmaları gerektiği ifade edilmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi çerçevesinde iyileştirilen çocuk haklarının karar alma süreçlerine Eyalet Temelli Çocuk Komisyonlarının iyi uygulama örnekleriyle destek olacakları açıklanmıştır. Sonuçta çocukların kendi hak ve sorumluluklarında karar verirken söz sahibi olmaları gerektiği belirtilmiştir.

Berrick, Skivenes ve Roscoe, (2023) “Public perceptions of child protection, children’s rights, and personal values: An assessment of two states” (Çocuk koruma, çocuk hakları ve kişisel değerlere ilişkin kamuoyu algısı: İki devletin değerlendirilmesi) konulu araştırma yapmıştır. Bu çalışmada devletin çocukları korumadaki rolü hakkında kamuoyunun görüşünü ölçmek amacıyla yapılmıştır. Devletin çocuk haklarıyla ilgili yükümlülükleri hakkında sınırsız ebeveyn

özgürlüğüne izin verme veya bazı konularda kısıtlamalara gitme ve bireysel haklarının dengelenmesi sağlama gibi temel işlevleri ABD ve Norveç ülkeleri kapsamında incelenmiştir. Deneysel olarak yapılan bu araştırmaya Norveç (n = 1031) ve Kaliforniya (n = 1117) ABD’de yaşayan yetişkinler katılmıştır. Bu araştırmada veriler beş insani değer ışığında geliştirilen çocuk hakları anketi ile elde edilmiştir. Genellikle sosyal demokrat ve liberal refah devleti rejimlerinin temsilcisi olarak görülen bu ülkelerde yaşayan katılımcılara, zarar görme riski altındaki bir çocuğu tasvir eden bir hikaye incelettirilerek konu ile ilgili bazı sorular sorulmuştur. Bu sorularda devletin ebeveynin davranışını kısıtlayıp kısıtlayamayacağını ve/veya nasıl kısıtlayabileceğini ölçmek için çocuk haklarına ilişkin sorulan sorularla katılımcıların çocuklar ve temel insani değerler hakkındaki görüşleri alınmıştır. Web üzerinden doldurulan anketle elde edilen veriler cinsiyet, yaş ve coğrafya olmak üzere üç boyut üzerinden değerlendirilmiştir. Bulgulara göre Norveç’te yaşayanların daha güvenlik ve eşit haklar değerlerini tercih ederken ve Kaliforniyalıların kendi kendini yönetme değerini tercih ettikleri anlaşılmıştır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, veri kaynağı ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1 Araştırma Modeli

Bu araştırmada, 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında çocuk hakları ile ilgili öğrenme alanları ve kazanımların neler olduğu ve bunların “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” maddeleri ile ilgili ilişkisini ortaya çıkartmak amacıyla nitel araştırmalardan betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Betimsel araştırmalar, problem durumunun olduğu gibi araştırıldığı ve var olan durumun belirlenmesini sağlayan çalışmalardır (Karakaya, 2011). Bu bağlamda, 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı öğrenme alanları ve kazanımlarının Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi açısından değerlendirilebilmesi için nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılacak olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı kaynakların analiz edilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

3.2 Araştırmanın Veri Kaynağı

Araştırma kapsamında, ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6. ve 7. sınıflarda 2018 yılında uygulamaya başlatılan 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı öğrenme alanları ve kazanımları ile Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme maddeleri ilişkisi çocuk hakları çerçevesinde incelenmiştir. 4, 5, 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan, “Birey ve Toplum”, “Kültür ve Miras”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık” ve “Küresel Bağlantılar” olmak üzere toplam yedi öğrenme alanı içerisinde yer alan 4. sınıfta 33 kazanım, 5. sınıfta 33 kazanım, 6. sınıfta 34 kazanım ve 7. sınıfta 31 kazanım ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 54 maddeden oluşmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 41. maddesinden sonra 54. Maddesine kadar devam eden diğer maddeleri, sözleşmeye taraf olan devletler tarafından bu sözleşmenin nasıl imzalanacağı, onaylanacağı ve

yürütüleceği ile ilgili bulunmaktadır (UNICEF, 2023). Bu sebeple araştırmada Çocuk Hakları Sözleşmesinin 41 maddesi araştırmaya dahil edilmiştir. Bu verilerin belirlenmesinde, ölçüt örnekleme yöntemi seçilmiştir. Ölçüt örnekleme, belli niteliklere sahip kişiler ya da nesnelerin örneklem durumları için belirli bir ölçütün belirlenerek örnekleme alınmasıdır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Bu programın ve sözleşmenin seçiminde, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutulan güncel program olması ile kapsam ve amaçları, öğrenme alanları ve program unsurlarının çocuk hakları olgusu ile olan ilişkisi gibi değişkenler dikkate alınmıştır.

3.3 Verilerin Erişimi

Araştırmanın temel veri kaynaklarının 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme oluşturmaktadır. Bu metinlerden 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Talim ve Terbiye Kurulu (TTKB) internet sayfasında verilmiştir. Bunun için (<https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>) adresine girilerek güncel Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarına ulaşılmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme metni 27 Ocak 1995 tarih ve 22184 sayılı Resmi Gazetede kabul edildiği için bu gazetenin (<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>) adresinden Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme metninin Türkçe hali elde edilmiştir.

3.4 Verilerin Analizi

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının çocuk hakları açısından incelendiği bu araştırmada verilerin çözümü için doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması amaçlanan olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları içerik olarak incelenmiş, elde edilen veriler hazırlanan tablolarda frekans (f) ve yüzde (%) biçiminde gösterilmiştir. Bu frekans ve yüzdelere dayanarak uzman görüşleri doğrultusunda veriler yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

Çalışmanın bulgular bölümünde, 2018 Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf Öğretim Programının öğrenme alanları ve kazanımları çocuk hakları açısından incelenerek, bu öğrenme alanları ve kazanımların Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşme (ÇHS) ile olan ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın problemler kısmında belirlenen problem cümlesi ve her sınıf düzeyine ve genele yönelik beş alt probleme yönelik bulgular tablolarla gösterilerek detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

4.1 Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk alt problemi “2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 4. Sınıf öğrenme alanları ve kazanımlarının çocuk haklarına ilişkin bulguları nelerdir?” şeklindedir. Bu problem cümlesine yönelik olarak tespit edilen bulgular aşağıdaki Tablo 4.1’de gösterilmiştir

Tablo 4.1 Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları ile Çocuk Hakları Sözleşmesine Dair Betimsel İstatistikler

Öğrenme Alanı	Çocuk Hakları İle		Kazanımların	
	İlgili Kazanım Sayısı		ÇHS’deki İlgili Madde Sayısı	
	f	%	f	%
Birey ve Toplum	4	80	8	14,8
Bilim, Teknoloji ve Toplum	1	20	1	1,9
Etkin Vatandaşlık	3	75	8	14,8
Küresel Bağlantılar	1	25	2	3,7

Tablo 4.1’de görüldüğü üzere, 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda çocuk hakları eğitime yönelik kazanımlara en fazla “Birey ve Toplum” öğrenme alanında yer verilmiş olduğu görülmektedir. Bu öğrenme alanını “Etkin Vatandaşlık”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ve “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı izlemiştir. “Birey ve Toplum” öğrenme alanında yer alan 5 kazanımdan 4’ü (%80), “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanının 5 kazanımdan 1’i (%20), “Etkin Vatandaşlık”

öğrenme alanında 4 kazanımdan 3'ü (%75) ve “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında 4 kazanımdan 1'i (%25) çocuk hakları ile ilgilidir. Kazanımların çocuk haklarına dair sözleşme maddeleri ile ilişkisinin en fazla olduğu öğrenme alanı ise “Birey ve Toplum” ve “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı olduğu görülmektedir. Kazanımların çocuk hakları sözleşmesindeki maddelerle ilişkisi bağlamında, “Birey ve Toplum” ve “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan kazanımlarla sözleşmenin 54 maddesinden 8'i(%14,81), “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında yer alan kazanımlarla sözleşmenin 54 maddesinden 2'si (%3,70) “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında yer alan kazanımlarla sözleşmenin 54 maddesinden 1'i (%1,85) ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Toplamda yedi öğrenme alanı olan programda, “Kültür ve Miras”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanlarındaki kazanımlar çocuk hakları eğitimi ilişkilendirilememiştir.

4.2 İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 5. Sınıf öğrenme alanları ve kazanımlarının çocuk haklarına ilişkin bulguları nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Bu problem cümlesine yönelik olarak tespit edilen bulgular aşağıdaki Tablo 4.2’de gösterilmiştir

Tablo 4.2 Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları ile Çocuk Hakları Sözleşmesine Dair Betimsel İstatistikler

Öğrenme Alanı	Çocuk Hakları İle		Kazanımların	
	İlgili Kazanım Sayısı		ÇHS'deki İlgili Madde Sayısı	
	f	%	f	%
Birey ve Toplum	2	50	7	12,9
Kültür ve Miras	1	20	1	1,9
Bilim, Teknoloji ve Toplum	2	40	2	3,7
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	1	16,7	1	1,9
Etkin Vatandaşlık	2	50	7	12,9

Tablo 4.2’de görüldüğü gibi, 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımların en fazla “Birey ve Toplum”, “Etkin Vatandaşlık”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında yer verilmiş olduğu söylenebilir. Bu öğrenme alanlarını, “Kültür ve Miras” ve “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanları izlemiştir. “Birey ve Toplum” öğrenme alanında yer alan 4 kazanımdan 2’si (%50), “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında 4 kazanımdan 2’si (%50) ve “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında 5 kazanımdan 2’si (%40) çocuk hakları ile ilgilidir. Kazanımların çocuk haklarına dair sözleşme maddeleri ile ilişkisinin en fazla olduğu öğrenme alanı ise “Birey ve Toplum” ve “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı olduğu ifade edilebilir. Kazanımların çocuk hakları sözleşmesindeki maddelerle ilişkisi incelendiğinde “Birey ve Toplum” ve “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan kazanımlarla sözleşmenin 54 maddesinden 7’si (%12,9), “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında yer alan kazanımlarla sözleşmenin 54 maddesinden 2’si (%3,7), “Kültür ve Miras” ve “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında yer alan kazanımlarla sözleşmenin 54 maddesinden 1’inin (%1,9) sözleşme ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Toplamda yedi öğrenme alanı olan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ve “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanlarındaki kazanımların hiçbirinin çocuk hakları eğitimi ilişkili olmadığı anlaşılmıştır.

4.3 Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi “2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 6. Sınıf öğrenme alanları ve kazanımlarının çocuk haklarına ilişkin bulguları nelerdir?” olarak ifade edilmiştir. Bu problem cümlesine yönelik olarak tespit edilen bulgular aşağıdaki Tablo 4.3’de gösterilmiştir.

Tablo 4.3 Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları İle Çocuk Hakları Sözleşmesine Dair Betimsel İstatistikler

Öğrenme Alanı	Çocuk Hakları İle		Kazanımların	
	İlgili Kazanım Sayısı		ÇHS'deki İlgili Madde Sayısı	
	f	%	f	%
Birey ve Toplum	2	40	5	9,3
Etkin Vatandaşlık	1	16,7	3	5,6

Tablo 4.3'te Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları İle Çocuk Hakları Sözleşmesine ait betimsel istatistikler gösterilmiştir. Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda çocuk hakları eğitime yönelik kazanımların en fazla "Birey ve Toplum" öğrenme alanında yer verilmiş olduğu görülmektedir. Bu öğrenme alanını, "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanı izlemiştir. "Birey ve Toplum" öğrenme alanında yer alan 5 kazanımdan 2'sinin (%40) ve "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında bulunan 6 kazanımdan 1'inin (%16,7) çocuk hakları ile ilgili olduğu söylenebilir. Kazanımların çocuk haklarına dair sözleşme maddeleri ile ilişkisinin en fazla olduğu öğrenme alanı ise "Birey ve Toplum" öğrenme alanı olduğu ifade edilebilir. Kazanımların çocuk hakları sözleşmesindeki maddelerle ilişkisi bağlamında, "Birey ve Toplum" öğrenme alanında yer alan kazanımlarla sözleşmenin 54 maddesinden 5'i (%9,3), "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında yer alan kazanımlarla sözleşmenin 54 maddesinden 3'ü (%5,6) ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Toplamda yedi öğrenme alanı olan Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda, "Kültür ve Miras", "İnsanlar, Yerler ve Çevreler", "Bilim, Teknoloji ve Toplum", "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" ve "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanlarındaki kazanımların hiçbirisi çocuk hakları eğitimi ilişkilendirilememiştir.

4.4 Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi "2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 7. Sınıf öğrenme alanları ve kazanımlarının çocuk haklarına ilişkin bulguları nelerdir?" Bu problem cümlesine yönelik olarak tespit edilen bulgular aşağıdaki Tablo 4.4'de gösterilmiştir.

Tablo 4.4 Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları ile Çocuk Hakları Sözleşmesine Dair Betimsel İstatistikler

Öğrenme Alanı	Çocuk Hakları İle		Kazanımların	
	İlgili Kazanım Sayısı		ÇHS'deki İlgili Madde Sayısı	
	f	%	f	%
Birey ve Toplum	2	50	2	3,7
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	1	25	1	1,9
Bilim, Teknoloji ve Toplum	1	25	1	1,9
Küresel Bağlantılar	1	25	1	1,9

Tablo 4.4'te görüldüğü üzere, 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda çocuk hakları eğitime yönelik kazanımların en fazla "Birey ve Toplum" öğrenme alanında yer verilmiş olduğu söylenebilir. Bu öğrenme alanını, "İnsanlar, Yerler ve Çevreler", "Bilim, Teknoloji ve Toplum" ve "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanı izlemiştir. "Birey ve Toplum" öğrenme alanında yer alan 4 kazanımdan 2'sinin (%50), "İnsanlar, Yerler ve Çevreler", "Bilim, Teknoloji ve Toplum" ve "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanında 4 kazanımdan 1'inin (%25) çocuk hakları ile ilgili olduğu görülmektedir. Kazanımların çocuk haklarına dair sözleşme maddeleri ile ilişkisinin en fazla olduğu öğrenme alanı ise "Birey ve Toplum" öğrenme alanı olduğu ifade edilebilir. Kazanımların çocuk hakları sözleşmesindeki maddelerle ilişkisi bağlamında, "Birey ve Toplum" öğrenme alanında yer alan kazanımlarla sözleşmenin 54 maddesinden 2'si (%3,7), "İnsanlar, Yerler ve Çevreler", "Bilim, Teknoloji ve Toplum" ve "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanında yer alan kazanımlarla sözleşmenin 54 maddesinden 1'i (%1,9) sözleşme ile bağlantılıdır. Toplamda yedi öğrenme alanı olan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda bulunan, "Kültür ve Miras", "Etkin Vatandaşlık" ve "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanlarındaki kazanımların hiçbirisinin çocuk hakları eğitimi ile ilişkisi bulunamamıştır.

4.5 Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın son alt problemi olan beşinci alt problemi “2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda alan çocuk hakları ile ilgili öğrenme alanları ve kazanımların Birleşmiş milletler Çocuk Hakları sözleşmesi maddelerine ilişkin bulguları nelerdir?” şeklindedir. Bu problem cümlesine yönelik olarak tespit edilen bulgular aşağıdaki Tablo 4.5’de gösterilmiştir

Tablo 4.5 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Maddelerinde Çocuk Haklarının Bağlantısının Betimsel İstatistikleri

Sınıf	Öğrenme Alanı	Kazanım	Sözleşme Maddeleri
4.	Birey ve Toplum	SB.4.1.1. Resmî kimlik belgesini inceleyerek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	8, 22
		SB.4.1.3. Bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanır. İlgi ve istekleri doğrultusunda okulunda veya yakın çevresindeki eğitsel sosyal etkinliklere katılması için teşvik edilir.	6, 17, 22
		SB.4.1.4. Kendisini farklı özelliklere sahip diğer bireylerin yerine koyar. Farklı yeteneklere, beğenilere ve kişilik özelliklerine sahip bireylerin yanı sıra dezavantajlı (engelli, yoksul, devlet bakımına muhtaç veya kronik sağlık sorunları yaşayan) bireylerin durumlarına da değinilir.	2, 14, 23, 22
		SB.4.1.5. Diğer bireylerin farklı özelliklerini saygı ile karşılar.	2, 16, 23
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	SB.4.4.5. Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.	17
	Etkin Vatandaşlık	SB.4.6.1. Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir.	12, 15, 23, 24, 28, 33, 35, 40
		SB.4.6.3. Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel sosyal etkinlikleri önerir.	12, 28
	Küresel Bağlantılar	SB.4.7.4. Farklı kültürlerle saygı gösterir.	14, 22

Tablo 4.5'in devamı

Sınıf	Öğrenme Alanı	Kazanım	Sözleşme Maddeleri
5.	Birey ve Toplum	SB.5.1.3. Sahip olduğu haklarının farkında olan bir birey olarak katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranır.	15, 23
		SB.5.1.4. Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir.	19, 37, 23, 24, 28, 38
	Kültür ve Miras	SB.5.2.4. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.	14
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	SB.5.4.2. Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular.	17
		SB.5.4.3. Sanal ortamı kullanırken güvenlik kurallarına uyar.	17, 32
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.5.5.1. Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder.	32
	Etkin Vatandaşlık	SB.5.6.1. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir.	20,21,24
		SB.5.6.2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.	14, 37, 15, 23
SB.5.6.3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.			
6.	Birey ve Toplum	SB.6.1.3. Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular.	14, 23
		SB.6.1.5. Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.	19, 37, 32
	Etkin Vatandaşlık	SB.6.6.5. Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar	14, 16, 15

Tablo 4.5'in devamı

Sınıf	Öğrenme Alanı	Kazanım	Sözleşme Maddeleri
7.	Birey ve Toplum	SB.7.1.1. İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular.	16, 17
		SB.7.1.3. Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır.	17
		SB.7.1.4. İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.	16
	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.	22
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	SB.7.4.4. Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir.	17
	Küresel Bağlantılar	SB.7.7.3. Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular.	14

Tablo 4.5 incelendiğinde, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin maddeleri ile 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımların her sınıf düzeyinde bağlantısının olduğu görülmektedir. Özellikle tüm sınıflarda "Birey ve Toplum" öğrenme alanında yer alan kazanımlarda sözleşme maddeleri ile ilgili konular bulunmaktadır. Ancak 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda bulunan yedi öğrenme alanının hepsinin her sınıf düzeyinde kazanımın sözleşme ile bağlantısının olmadığı söylenebilir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair sözleşme maddelerinin en fazla 14. madde, 17. Madde ve 23. maddelerinin kazanımlarla ilişkisi olduğu ifade edilebilir. Bunun yanı sıra Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde bulunan 54 maddeden 21 tanesinin 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarındaki kazanımlarla bağlantısı anlaşılmıştır. Aynı şekilde 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında bulunan toplam 131 kazanımın 26 tanesi (%19,8) tanesinin Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Sözleşme maddelerinin tamamı EK A'da yer almaktadır.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Temel eğitim aşamasında Sosyal Bilgiler dersinin ilk defa verildiği 4. sınıfı ilgilendiren öğretim programında öğrencilere çocuk haklarının temel esaslarını öğretmek amaçlanmıştır. Özellikle bu öğretim Programı'nda "Birey ve Toplum" öğrenme alanının en etkin olarak kullanıldığı görülmüştür. Bu öğrenme alanını "Etkin Vatandaşlık", "Bilim, Teknoloji ve Toplum" ve "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanı izlemiştir. 4. Sınıf Kazanımlarının çocuk haklarına dair sözleşme maddeleri ile ilişkisinin en fazla olduğu öğrenme alanı "Birey ve Toplum" ve "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanlarıdır. Yedi öğrenme alanı bulunan 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda, "Kültür ve Miras", "Üretim, Dağıtım ve Tüketim", "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" öğrenme alanlarındaki kazanımların hiçbirinin çocuk hakları eğitimi ilişkisinin olmadığı anlaşılmıştır.

5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda çocuk hakları eğitime yönelik kazanımların en fazla "Birey ve Toplum", "Etkin Vatandaşlık", "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanında yer verilmiş olduğu söylenebilir. Bu sınıfa ait kazanımların çocuk haklarına dair sözleşme maddeleri ile ilişkisinin en fazla olduğu öğrenme alanı ise "Birey ve Toplum" ve "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanı olduğu anlaşılmıştır. Yedi öğrenme alanı olan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda, "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" ve "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanlarına ait kazanımlardan hiçbirinin çocuk hakları eğitimi ile bağlantısı bulunamamıştır.

6. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda "Birey ve Toplum" öğrenme alanı, tıpkı 4. ve 5. Sınıflarda olduğu gibi, çocuk hakları eğitime yönelik kazanımların en fazla yer verilmiş olduğu öğrenme alanıdır. Bu sınıfta çocuk haklarının en fazla yer aldığı diğer öğrenme alanı da "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanıdır. 6. Sınıf kazanımlarının çocuk haklarına dair sözleşme maddeleri ile ilişkisinin en fazla olduğu öğrenme alanı ise "Birey ve Toplum" öğrenme alanı olduğu görülmüştür. Yedi öğrenme alanı olan altıncı sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda, "Kültür ve Miras", "İnsanlar, Yerler ve Çevreler", "Bilim, Teknoloji ve Toplum", "Üretim,

Dağıtım ve Tüketim” ve “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanlarındaki kazanımların çocuk hakları eğitimi ile ilgisinin olmadığı görülmüştür.

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda da çocuk hakları eğitimine yönelik kazanımların en fazla “Birey ve Toplum” öğrenme alanında yer verilmiş olduğu görülmüştür. Bu öğrenme alanını, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ve “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı izlemektedir. Kazanımların çocuk haklarına dair sözleşme maddeleri ile ilişkisinin en fazla olduğu öğrenme alanı ise “Birey ve Toplum” dur. Yedi öğrenme alanı olan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda bulunan, “Kültür ve Miras”, “Etkin Vatandaşlık” ve “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanlarındaki kazanımların hiçbirisinin çocuk hakları eğitimi ile ilişkisi bulunamamıştır.

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan kazanımların Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin maddeleri ile her sınıf düzeyinde bağlantısının olduğu anlaşılmıştır. Özellikle tüm sınıflarda “Birey ve Toplum” öğrenme alanında yer alan kazanımlarda sözleşme maddeleri ile ilgili konular yer almaktadır. Benzer sonuç Haçat Oğuz ve Demir (2018) çalışmasında da görülmüştür. Ancak 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda her sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanlarının bütününe ilgilendiren sözleşme maddelerine rastlanılmamıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair sözleşme maddelerinin en fazla 14. madde, 17. Madde ve 23. maddelerinin kazanımlarla ilişkisi olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde bulunan 54 maddeden 21 tanesinin 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarındaki kazanımlarla bağlantısının olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları’nda bulunan toplam 131 kazanımın 26 tanesinin (%19,8) Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 42. Maddesi gereğince sözleşmeye taraf devletler tarafından çocuk hakları koruma altına alınmıştır. Uluslararası bir düzeyde bağlayıcılığı olduğu için, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin devletler üzerinde yaptırım gücü bulunmaktadır. Türkiye’de bu sözleşmeyi imzaladığı için hukuki çerçevede çocuk haklarına yönelik yasa ve düzenlemeler yapmıştır. İlgili

madde gereğince çocuklara devletler haklarını öğretmek mecburiyetindedir. Karaman Kepenekçi (2000) taraf devletlerin, çocukların sahip oldukları hakları öğretilmesine yönelik bir yükümlülüğe sahip olduklarını ifade etmiştir. Akyüz (2001)'de yaptığı çalışmada Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne uygun bir şekilde anayasanın 42. maddesine göre devletin bireyler eğitim imkânı sunması zorunlu hale getirdiğini belirtmiştir. Ülkemizde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile öğretim programları arasında tam bir uyum olmamakla beraber, eğitim programlarının ilgili sözleşmenin kavramlarını temel aldığı ifade edilmiştir. Bu sebeple öğretim programları yenilenirken çocukların insan hakları kültürünü daha fazla özümsemesinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir (Uçuş, 2013). Yine Uçuş (2014), Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 4., 28., 29. ve 42. maddeleri çocuk hakları eğitiminin yasal temellerini oluşturduğunu ve sözleşmenin etkililiği, ilke ve hükümleri konusunda toplum farkındalığının sağlamanın en iyi yolunun okulda çocuk haklarının öğretilmesi olduğunu söylemektedir. Merey (2015) yaptığı araştırmasında Türkiye'deki ders kitaplarında ABD'de olduğu gibi Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının gereği olarak katılım haklarının verildiğini belirtmiştir. Apaydın (2017) tarafından yapılan çalışmada Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin eğitim hakkı ilkeleri doğrultusunda Türk milli eğitim sisteminin gelişmesini etkilediği ortaya konmuştur. Görüldüğü üzere ülkemizdeki Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve ders kitaplarının Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ve anayasaya uygun bir şekilde düzenlenmiştir.

Ülkemizde çocuk haklarının en fazla verildiği derslerden birisi Sosyal Bilgiler dersidir. Uluç (2008), İlk üç sınıfta çocuk haklarına en çok yer veren dersler sırasıyla Hayat Bilgisi ve Türkçe, 4 ve 5. sınıfta Türkçe ve Sosyal Bilgiler, 6 ve 7. sınıflarda Sosyal Bilgiler ve Türkçe dersleri olduğunu açıklamaktadır. Ersoy (2011), yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin çocuk haklarını en çok Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersinden öğrendiklerini belirtmiştir. Aynı şekilde Durgut (2014), öğretim programları içinde çocuk hakları kazanımlarının en çok yer aldığı dersin Sosyal Bilgiler dersi olduğunu ifade etmiştir. Dündar ve Hareket (2016) "Türkiye'de ilköğretim hayat Bilgisi ve sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının çocuk hakları açısından incelenmesi" adlı çalışmalarında Sosyal bilgiler dersi öğretim programında çocuk haklarına yer verilmekle birlikte öğretim programında yer alan; çocuğun katılım

hakkına ilişkin kazanımların, programda yer alma durumu açısından, sınırlı bir kapsam düzeyinde olduğu sonucuna varmıştır.

Çocuk haklarına yönelik yapılan çalışmalardan anlaşıldığı üzere Sosyal Bilgiler dersi öğretmenlerinin diğer branş öğretmenlerine göre çocuk hakları konusunda daha fazla bilgi sahibidir. Sosyal bilgiler öğretmenleri vatandaşlık ve insan hakları eğitimi derslerini verdikleri için, bu öğretmenlerin çocuk haklarının verilmesinde konusunda oldukça önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu açıdan sosyal bilgiler öğretmenlerinin çocuk haklarını nasıl algıladıklarını tespit etmek ve Türkiye'nin çocuk hakları konusundaki durumunu ortaya koymak için yapılan çalışmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin Çocuk Haklarının verilmesi konusunda etkili oldukları ancak, sözleşmesi ile öngörülen bazı hedeflerin gerisinde kaldıkları belirtilmiştir (Kop ve Tuncel, 2010). Ersoy (2012) yaptığı araştırmasında bu dersi veren öğretmenlerin dersin içeriğine uygun olarak çocuk hakları konusunda oldukça bilgili olduğunu ifade etmektedir. Nitekim, Atik (2019) tarafından yapılan çalışmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin çocuk haklarına yönelik diğer branş öğretmenlerine göre daha fazla bilgi sahibi oldukları ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun Dünya ve Türkiye genelinde çocuk hakları sözleşmesine uyulması hususunda sorunlar yaşamakla birlikte, çocuk hakları sözleşmesinin çocuklara ait bazı temel hak ve hürriyetlerin korunması noktasında önemli bir görevi icra etmiş oldukları ifade edilmiştir. Aynı şekilde geleceğin öğretmenleri olacak olan öğretmen adaylarına yönelik araştırma bulgularına göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çocuk hakları konusunda yeterli düzeyde bilgiye sahip oldukları açıklanmıştır (Hançer, 2019).

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda çocuk hakları ile ilgili en etkin öğrenme alanın Birey ve Toplum olduğu anlaşılmaktadır. Bu öğretim programda bulunan çocuk hakları ile ilgili 26 kazanımın 10 tanesi (%38,5) Birey ve Toplum öğrenme alanında verilmektedir. Ülkemizde yapılandırmacı yaklaşım ile ilk defa uygulanan 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda da Birey ve Toplum öğrenme alanının çocuk hakları açısından en etkin öğrenme alanı olduğu ortaya konmuştur (Zöğ, 2008). Sucu (2020)'nun "sosyal bilgiler ders kitaplarında çocuk haklarının analizi" adlı çalışmasında da 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda çocuk hakları konusuna en fazla "Birey ve Toplum" öğrenme alanında

değiniildiği belirtilmektedir. Bu duruma dikkat çeken Üremiş (2019), 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda çocuk haklarına en fazla “Etkin Vatandaşlık ve Birey ve Toplum” öğrenme alanlarında ver verildiğini, bu öğrenme alanlarının dışında kalan diğer öğrenme alanlarında da çocuk hakları ile ilgili kazanımlara yer verilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları'nda bulunan toplam 131 kazanımın 26 tanesinin (%19,8) Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Durgut (2014) tarafından yapılan çalışmada, 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları'nda bulunan 174 kazanımın 65 tanesi (%37,3) çocuk hakları ile ilgili olduğu ortaya konmuştur. 2005 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının 4. ve 5. Sınıflarında sekiz, 6.ve 7. sınıf öğretim programında ise yedi öğrenme alanı vardır. Bu öğrenme alanları “Birey ve Toplum”, “Kültür ve Miras”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler”, “Güç, Yönetim ve Toplum” ve “Küresel Bağlantılar” şeklindedir. Bu öğrenme alanlarından “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” öğrenme alanı 6. ve 7. sınıf öğretim programlarında verilmemektedir. 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları öğrenme alanları açısından karşılaştırıldığında “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” ve “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanlarının yerine 2018 öğretim programında “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanının aldığı görülmektedir. 2005 programında “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” ve “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanları çocuk hakları ile ilgili kazanımların fazla olduğu öğrenme alanlarıdır. 4. Sınıfta “İnsanlar ve Yönetim”, 5. Sınıfta “Bir Ülke Bir Bayrak”, 6. Sınıfta “Demokrasinin Serüveni” ve 7. Sınıfta “Yaşayan Demokrasi” ünitelerinde çocuk haklarına yönelik oldukça fazla kazanım bulunmaktadır (Durgut, 2014). Bu durumdan anlaşıldığı üzere yenilenen 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı konulsa da çağın gereklerine göre yenilenen sosyal bilgiler öğretim programında değişen önceliklere bağlı olarak, çocuk haklarına yönelik kazanımların sayısının azaltıldığı görülmektedir.

Bu çalışmanın bulguları ve analizleri, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin çocuk hakları bağlamında

değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulgularına dayanarak aşağıdaki önerilere yer verilebilir.

- Çocuk hakları konusuna Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında daha fazla yer verilebilir.
- Bu çalışma 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile sınırlıdır. Diğer öğretim programları da Çocuk Hakları Sözleşmesi açısından ilgili incelenebilir.
- Çağın gereklerine göre yenilenecek olan gelecekteki Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında çocuk haklarının bütün öğrenme alanlarına yönelik verilebilir.
- Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında verilen kazanımlar, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin maddelerine göre yeniden gözden geçirilebilir.
- Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na yönelik olarak hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çocuk hakları açısından incelenebilir.

Sonuç olarak; ilköğretim Sosyal Bilgiler Ders Programlarının hazırlanması sürecinde Sosyal bilgiler dersinin amacı olan iyi vatandaş yetiştirmeye yönelik olarak çocuk hakları konularının Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin maddeleriyle daha fazla ilişkisinin kurulması çocukların haklarını daha fazla öğrenmesini sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Akarslan, M. (1998). *Ana hatlarıyla çocuk hakları ve çocuk hakları mevzuatı*. (1. Baskı), Alfa Yayıncılık.
- Akgül, M. Ş. (2015). *İlkokul öğrenci velilerinin çocuk haklarına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Akgül, M. Ş., & Çağlayan, K. T. (2019). İlkokul 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin çocuk hakları konusundaki bilinç düzeylerinin belirlenmesi: bir ölçek geliştirme çalışması. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(5), 197-208.
- Aksoy, İ. (2011). Türklerde aile ve çocuk eğitim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(16): 4.
- Aktürk, S. (2006). Avrupa Birliği sürecinde Türkiye’de çocuk hakları ve güvenliği, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Akyüz, E. (2001). Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında yansıması eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151.
- Akyüz, E. (2010). *Çocuk haklarının önemi, konusu, kaynakları ve hukuk sistemindeki yeri*. Pegem Akademi Yayınları.
- Akyüz, E. (2018). *Çocuk hukuku: Çocukların hakları ve korunması*. (6. Baskı), Pegem Akademi Yayınları.
- Alabaş, R. (2012). *Yenilikçi tarih öğretimi etkinlik örnekleri (Çocuk hakları)*. Dumat Ofset.
- Apaydın, T. I. (2017). *Türk milli eğitim sisteminin Çocuk Hakları Sözleşmesinin eğitim hakkı ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Aries, P. (1962). *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*, New York: Vintage Books, 33-49 & 116-122.
- Ateş, A. (2015). *Yönetimsel açıdan sınıf öğretmenlerinin çocuk hakları konusunda bilgi sahibi olmalarının etkililiği üzerine bir çalışma*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.

- Ay Zög, D. (2018). *Öğrencilerin çocuk haklarını algılama düzeyleri ile akademik başarı arasındaki ilişki (İstanbul ili Beyoğlu ilçesi örneği)*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Beykent Üniversitesi.
- Aydınlık, A. (2017). *Çocuk haklarının gelişiminde okul öncesi eğitiminin yeri ve önemi "Ankara örneği"* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Bal, B. (2019). *Çocuk hakları eğitimi için öğretmen mesleki gelişim aracı olarak bir facebook grubunun incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Barth, J. (1991). *Elementary and Junior High/Middle School Social Studies Curriculum*. Lanham, Md.: University Press of America.
- Batır, E. (2020). *Çocuk işçi ölümleri: yaşam ve eğitim hakkı*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Ankara Üniversitesi.
- Becker, J. (2017). *Campaigning for children strategies for advancing children's rights*, California: Stanford University Press.
- Berrick, D.J., Skivenes, M. & Roscoe, N. J. (2023), Public perceptions of child protection, children's rights, and personal values: An assessment of two states, Children and Youth Services Review, *Published by Elsevier*, 150, 1-8.
- Britto, R. P.& Ulkuer. N. (2012), Child development in developing countries: child rights and policy implications, *Child Development*, 83 (1), 92–103.
- Bumin, K. (1983). *Batı'da devlet ve çocuk*. (1. Baskı), Alan Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (11. Baskı), Pegem Yayınları.
- Canosa, A., Graham, A. ve Simmons C. (2022), Progressing children's rights and participation: Utilising rights-informed resources to guide policy and practice, *Australian Journal of Social Issues* 57, 600-626.
- Corradi, G.& Desmet, E. (2015) A review of literature on children's rights and legal pluralism. *The Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law*, 47(2), 226-245.
- Çarıkçı, S. (2019). *Çocuk hakları eğitimi programı'nın ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin çocuk hakları tutum ve farkındalıklarına etkisi*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.

- Çavuş, S. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin çocuk hakları kavramına ilişkin bilişsel yapılarının incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Çetinkaya, N. (1998). *Öğretmenlerin ve öğrencilerin çocuk haklarına bakışının değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Çiğdem, E. & Kaymakçı, S. (2021). Türkiye’de sosyal bilgiler dersinin yönelimi üzerine bir değerlendirme. *İnsan & İnsan*, 8, (27), 179-207. DOI: <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.818742>.
- Dağ, H., Doğan, M., Sazak S., Kaçar A., Yılmaz B., Doğan A. & Arıca, V. (2015). Çocuk haklarına güncel yaklaşım. *Çukurova Medical Journal*, 40(1), 1-5.
- Dağlı, S. K. (2015). *Öğretmenlerin çocuk haklarına ilişkin davranışlarının öğrenciler tarafından değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Yeditepe Üniversitesi.
- Demirtaş, H. (2019). *Türkiye’de kamu politikası bağlamında çocuk hakları ve çocuk politikası: Vatandaş algısı*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Durgut, A. (2014). *2005 Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının çocuk hakları açısından incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dumlupınar Üniversitesi.
- Erbay, Ercüment (2019). *Çocuk hakları*. Yeni İnsan Yayınevi.
- Ergen, M. K. (2017). *Okul müdürlerinin bayrak törenlerinde yaptıkları konuşmaların çocuk hakları açısından incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Erkanal, H. (2001). Eski Ön Asya’da Çocuk. Dünyada ve Türkiye’de değişen çocukluk, III. *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No:9.
- Fazlıoğlu, Z. (2007). *Çocuk hakları sözleşmesinde yer alan “çocuk hakları” konusunda öğretmenlerin ve yöneticilerin bilinç düzeyleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yeditepe Üniversitesi.
- Genç, Ö. (2016). Çocukların Orta Çağ Avrupa’sındaki yeri. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 241-261.
- Guggenheim, M. (2005). *What’s Wrong with Children’s Rights*, USA: Harvard University Press.

- Güçlü, S. (2016). Çocuk ve çocukluğun sosyolojisi bağlamında çocuk hakları. *Sosyoloji Dergisi*. 1(2), 1-22.
- Hançer, G. (2019). *Çocuk hakları ve çocuk istismarı konusunda Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Kastamonu Üniversitesi.
- Hareket, E. (2015). *Çocuk meclisi uygulamalarının bazı değişkenlere göre çocuk haklarına ilişkin algı gelişimine etkisi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Hareket, E. (2018). *Eğitim hukuku bağlamında çocuk hakları eğitimi: bir eylem araştırması*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Gazi Üniversitesi.
- Hareket, E. (Ed.). & Vd. (2020). *Disiplinlerarası yaklaşımla çocuk hakları (çocuk hakları eğitime yönelik uygulama örnekleriyle)*. Pegem Akademi.
- İnal, K. (2007). *Modernizm ve çocuk-geleneksel, modern ve postmodern çocukluk imgeleri*. Sobil Yayınları.
- İşler, M. (2019). *Öğretmen adaylarının çocuk haklarına yönelik görüşlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Van Yüzüncüyıl Üniversitesi.
- Kalender, B. (2018). Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının çocuk hakları sözleşmesinin eğitim hedefleri maddesi açısından incelenmesi: tarihsel bir analiz. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 44-70.
- Karakaya, İ. (2011). Bilimsel araştırma yöntemleri. A. Tanrıöğen (Ed.), içinde *Bilimsel araştırma yöntemleri* (2. Baskı, s.57-87). Anı Yayıncılık.
- Karcı, Y. (2016). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin çocuk hakları konusunda farkındalık düzeylerini belirleyen faktörler*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Gazi Üniversitesi.
- Kaya, S. Ö. (2011). *Öğretmen adaylarının çocuk hakları ile ilgili görüşleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Kent Kükürtcü, S. (2019). *Çocuk hakları ve demokrasi eğitiminin çocukların demokratik davranışlarına etkisi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Hacettepe Üniversitesi.
- Kıdıl, K. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin haklarının farkındalığının incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

- Kılıç, A. (2017). *İlkokullarda çocukların katılım hakkının gerçekleşme düzeyi: Bir durum araştırması*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Kıraç, Ş. (2019). *Eğitim fakültesi ve hukuk fakültesi 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin çocuk haklarına yönelik tutumları*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], İnönü Üniversitesi.
- Kobat, B. İ. (2009). *Ulusal ve uluslararası hukukta çocuk hakları ışığında çocuk suçluluğu ve nedenleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Kurt, L. S. (2016), Çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası belgeler ve Türkiye uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 16 (36), 104.
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Merey, Z. (2015). *Türkiye ve ABD'deki sosyal bilgiler ders kitaplarında Çocukların katılım haklarına yer verilme düzeyinin Karşılaştırılması*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018) Sosyal Dersi Öğretim Programı, Erişim Tarihi: 01.12.2023, <https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>
- NCSS. (1993). *The Social Studies Professional*. Washington DC: National Council for the Social Studies.
- Oğuz Haçat, S. & Demir, F. B. (2018). The coverage of the unconvention on the rights of the child in the social studies curriculum. T. Çetin, A. Mulalic & S. Kaymakçı, (Edt.), In *Current Trends in Social Studies Education* (s.80-98).
- Öz, L. (2013). *Çocuk hakları bağlamında çocuklarda eğitim hakkı*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Çağ Üniversitesi.
- Özarslan D. A. (2016). *Çocuk ve çocukluk sosyolojisi*. Resse Yayıncılık.
- Özdemir Uluç, F. (2008). *İlköğretim programlarında çocuk hakları*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Peker Ünal, D. (2010). *İlköğretim öğretmenlerine yönelik web tabanlı çocuk hakları eğitimi programı*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Polat, O. (1997). *Çocuk ve hakları*. Analiz Yayınları.

- Resmî Gazete. (1995). 27 Ocak 1995 tarihli ve 22184 sayılı Resmî Gazete Erişim Tarihi: 01.12.2023, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>
- Serozan, R. (2017). *Çocuk hukuku*. (2. Baskı), Vedat Yayıncılık.
- Sucu, E. (2020). *Sosyal Bilgiler ders kitaplarında çocuk haklarının analizi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sinop Üniversitesi.
- Sural, Ü. Ç. & Aksoy, N. (2021). Kamu ilkokullarında öğrenim gören dördüncü sınıf öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 19(1), s.343-367.
- Şenlik, S. (2019). *Öğretmenlerin mesleki değerleri ile çocuk haklarına ilişkin görüşleri: okul öncesi öğretmenleri üzerinde bir inceleme (Nevşehir İli Örneği)*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Taşkın, A. (2019). *Çocuk hakları konusunda ebeveyn tutumları ile ortaokul öğrencilerinin farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Giresun Üniversitesi.
- Tiftikçi, M. Ş. (2018). *Sosyal Bilgiler beşinci sınıf öğrencilerinin çocuk hakları farkındalığına ilişkin görüşleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Topçu, B. (2019). *Yaratıcı drama temelli çocuk hakları eğitimi programının geliştirilmesi ve uygulanması*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Toptaş, K. (2016). Eski Mezopotamya’da çocuk. *Archivum Anatolicum (ArAn)*, 10(1), 55-78.
- Torun, F., & Duran, H. (2011). Çocuk hakları öğretiminde oyun yönteminin başarıya, kalıcılığa ve tutuma etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 418-448.
- Turan, S. (2011). *Masalların çocuk hakları bağlamında çözümlenmesi: Her Güne Bir Masal adlı kitap üzerine bir inceleme*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Uçuş, Ş. & Şahin, A. E. (2012). Çocuk hakları sözleşmesine yönelik öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşleri. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 25-41.

- Uçuş, Ş. (2009). *Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilköğretim programlarındaki yeri ve sözleşme'ye yönelik öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Uğurlu, Z. & Aksoy Gülsen, İ. (2014). Çocuk hakları ve hukuki bağlamda çocuğun ihmal ve istismardan korunması. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1),1-24.
- Umutlu, R. (2023). *Tarihsel süreçte çocuk haklarının gelişimi ve çocuk ombudsmanlığı*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- UNICEF (2023). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi. Erişim tarihi: 10.10.2023, <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>
- Unutkan, Ö. P. (2008). İnsan hakları, çocuk hakları ve eğitimi. A. Oktay (Der.), içinde *Eğitim bilimine giriş* (98-120). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Urfalıoğlu, K. (2019). *Demokratik tutum bağlamında çocukların katılım hakkının gerçekleşme düzeyi: Karşılaştırmalı durum araştırması*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Ünal, Ş. (2001). *İnsan haklarının uluslararası ilkeleri Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*. TBMM Basımevi.
- Ünal, V. (2013). Osmanlının son dönemlerinde korunmaya muhtaç çocuklar için kurulan sosyal hizmet kuruluşları. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(2), 1-27.
- Westra, L. (2014). *Child Law, Children's Rights and Collective Obligations*, Springer International Publishing, Switzerland.
- Yeşilkayalı, E. (2014). *Ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunluk ve hoşgörü eğilimleri arasındaki ilişki*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9. Baskı), Seçkin Yayıncılık.
- Yurtsever, M. (2009). *Ebeveyn çocuk hakları tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve anne babaların çocuk haklarına yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.

EKLER

EK A Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Tarafından 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı Genel Kurul kararıyla kabul edilmiş ve imza, onay ve katılıma açılmıştır. Toplam 54 maddeden oluşan sözleşme, sözleşmenin 49. madde uyarınca 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin tamamına <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text> adresinden ulaşılabilir.

ÖNSÖZ

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler,

Birleşmiş Milletler Şartı'nda ilan edilen ilkeler uyarınca, insanlık ailesinin tüm üyelerinin doğuştan gelen onurunun ve eşit ve devredilemez haklarının tanınmasının özgürlüğün temeli olduğunu göz önünde bulundurarak, Dünyada adalet ve barış,

Birleşmiş Milletler halklarının şartta temel insan haklarına ve insanın onur ve değerine olan inançlarını yeniden teyit ettiklerini ve toplumsal ilerlemeyi ve daha geniş özgürlük içinde daha iyi yaşam standartlarını teşvik etmeye kararlı olduklarını akılda tutarak,

Birleşmiş Milletler'in, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinde, herkesin, ırk gibi hiçbir ayırım gözetilmeksizin burada belirtilen tüm hak ve özgürlüklere sahip olduğunu ilan ettiğini ve kabul ettiğini kabul ederek, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer görüşler, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statü,

Birleşmiş Milletlerin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde çocukluğun özel bakım ve yardıma hakkı olduğunu ilan ettiğini hatırlatarak,

Toplumun temel grubu ve tüm üyelerinin, özellikle de çocukların büyümesi ve refahı için doğal ortam olan ailenin, toplum içindeki sorumluluklarını tam olarak üstlenebilmesi için gerekli koruma ve yardımın sağlanması gerektiğine inanarak,

Çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu gelişimi için aile ortamında, mutluluk, sevgi ve anlayış atmosferinde büyümesi gerektiğini kabul ederek,

Çocuğun toplumda bireysel bir yaşam sürmeye tam olarak hazırlanması ve Birleşmiş Milletler Şartı'nda ilan edilen ideallerin ruhuyla ve özellikle barış, onur, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ruhuyla yetiştirilmesi gerektiğini göz önünde bulundurarak ve dayanışma,

Ek A'nın devamı

Çocuğa özel ilgi gösterilmesi ihtiyacının, 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nde ve 20 Kasım 1959'da Genel Kurul tarafından kabul edilen ve 20 Kasım 1959'da kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi'nde belirtildiğini akılda tutarak; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (özellikle 23 ve 24. maddeler), Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (özellikle 10. madde) ve tüzük ve ilgili Çocukların refahıyla ilgilenen uzman kuruluşların ve uluslararası kuruluşların araçları,

Çocuk Hakları Bildirgesi'nde de belirtildiği gibi, "Çocuğun, fiziksel ve zihinsel olarak henüz olgunlaşmamış olması nedeniyle, doğumdan önce ve sonra uygun yasal koruma da dahil olmak üzere özel koruma ve bakıma ihtiyacı olduğunu" akılda tutarak,

Çocukların Korunması ve Refahına İlişkin Sosyal ve Hukuki İlkeler Bildirgesi'nin, Ulusal ve Uluslararası düzeyde koruyucu aileye yerleştirme ve evlat edinmeye özel atıfta bulunarak hükümlerini hatırlatarak; Çocuk Adaletinin Uygulanmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Pekin Kuralları); ve Acil Durumlarda ve Silahlı Çatışmalarda Kadın ve Çocukların Korunmasına İlişkin Bildiri, Dünyanın tüm ülkelerinde olağanüstü zor koşullarda yaşayan çocukların bulunduğunu ve bu çocukların özel ilgiye ihtiyaç duyduğunu kabul ederek,

Çocuğun korunması ve uyumlu gelişimi için her halkın geleneklerinin ve kültürel değerlerinin önemini dikkate alarak, Her ülkede, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, çocukların yaşam koşullarının iyileştirilmesi için uluslararası işbirliğinin önemini kabul ederek,

Aşağıdaki şekilde anlaşmışlardır:

BÖLÜM I

Madde 1

Bu Sözleşmenin amaçları bakımından çocuk, çocuğa uygulanabilecek kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan anlamına gelir.

Madde 2

1. Taraf Devletler, çocuğun veya ebeveyninin ya da yasal vasisinin ırkı, rengi, cinsiyeti, dili, dini, siyasi veya diğer görüşler, ulusal, etnik veya sosyal köken, mülkiyet, engellilik, doğum veya diğer statü.

Ek A'nın devamı

2. Taraf Devletler, çocuğun ebeveynlerinin, yasal vasilerinin veya aile üyelerinin durumları, faaliyetleri, ifade edilen görüşleri veya inançları nedeniyle her türlü ayrımcılığa veya cezaya karşı korunmasını sağlamak için uygun tüm önlemleri alacaklardır.

Madde 3

1. İster kamu ister özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından çocukları ilgilendiren tüm faaliyetlerde çocuğun yüksek yararı temel düşünce olacaktır.

2. Taraf Devletler, çocuğun ebeveynlerinin, yasal vasilerinin veya kendisinden yasal olarak sorumlu olan diğer kişilerin hak ve görevlerini dikkate alarak, çocuğun refahı için gerekli koruma ve bakımı sağlamayı taahhüt ederler; ve bu amaçla gerekli her türlü yasal ve idari tedbiri alır.

3. Taraf Devletler, çocukların bakımından veya korunmasından sorumlu kurum, hizmet ve tesislerin, özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu konularında yetkili makamlarca belirlenen standartlara uygun olmasını sağlayacaklardır. Yanı sıra yetkili denetim.

Madde 4

Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakların uygulanması için gerekli tüm yasal, idari ve diğer tedbirleri alacaklardır. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili olarak Taraf Devletler, mevcut kaynaklarının azami ölçüde ve ihtiyaç duyulduğunda uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemleri alacaklardır.

Madde 5

Taraf Devletler, ana-babanın veya uygulanabildiği hallerde yerel geleneklere göre geniş aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerin veya çocuktan yasal olarak sorumlu olan diğer kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve görevlerine saygı göstereceklerdir. Çocuğun gelişen yetenekleri dikkate alınarak, çocuğun bu Sözleşmede tanınan hakları kullanması konusunda uygun yönlendirme ve rehberlik.

Madde 6

1. Taraf Devletler her çocuğun doğuştan yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesini mümkün olan azami ölçüde sağlayacaklardır.

Ek A'nın devamı**Madde 7**

1. Çocuk doğumdan hemen sonra nüfusa kaydedilecek ve doğumundan itibaren bir isim alma, vatandaşlık alma hakkına sahip olacaktır. Mümkün olduğu ölçüde ebeveynlerini bilme ve onlar tarafından bakılma hakkı.
2. Taraf Devletler, özellikle çocuğun aksi takdirde vatansız kalacağı durumlarda, bu hakların kendi ulusal kanunlarına ve bu alandaki ilgili uluslararası belgeler kapsamındaki yükümlülüklerine uygun olarak uygulanmasını sağlayacaklardır.

Madde 8

1. Taraf Devletler, çocuğun, kanunla tanınan uyruk, isim ve aile ilişkileri de dahil olmak üzere kimliğini, hukuka aykırı müdahale olmaksızın koruma hakkına saygı göstermeyi taahhüt ederler.
2. Bir çocuğun, kimliğinin bazı unsurlarının tamamından veya bir kısmından hukuka aykırı olarak yoksun bırakıldığı durumlarda, Taraf Devletler, çocuğun kimliğinin hızla yeniden tesis edilmesi amacıyla uygun yardım ve korumayı sağlayacaklardır.

Madde 9

1. Taraf Devletler, adli incelemeye tabi yetkili makamların yürürlükteki yasa ve prosedürlere uygun olarak bu tür bir ayırmanın çocuğun yüksek yararı için gerekli olduğuna karar vermesi durumu haricinde, bir çocuğun ebeveynlerinden kendi istekleri dışında ayrılmasını sağlayacaklardır. çocuk. Böyle bir tespit, çocuğun ebeveynleri tarafından istismarı veya ihmali gibi özel bir durumda veya ebeveynlerin ayrı yaşadığı ve çocuğun ikamet yerine ilişkin bir karar verilmesi gereken durumlarda gerekli olabilir.
2. Bu maddenin 1. paragrafına uygun olarak yapılan herhangi bir işlemde, ilgili tüm taraflara, işlemlere katılma ve görüşlerini bildirme fırsatı verilecektir.
3. Taraf Devletler, çocuğun yüksek yararına aykırı olmadığı sürece, ebeveynlerinin birinden veya her ikisinden ayrılan çocuğun, her iki ebeveynle de düzenli olarak kişisel ilişkiler kurma ve doğrudan temas kurma hakkına saygı göstereceklerdir.

Ek A'nın devamı

4. Böyle bir ayrılığın, bir Taraf Devlet tarafından başlatılan, ebeveynlerden birinin veya her ikisinin gözetimine alınması, hapsedilmesi, sürgüne gönderilmesi, sınır dışı edilmesi veya ölümü (kişi Devletin gözetimi altındayken herhangi bir nedenden kaynaklanan ölüm dahil) gibi herhangi bir eylemden kaynaklanması durumunda veya çocuğun durumu söz konusu olduğunda, bu Taraf Devlet, talep üzerine, ebeveynlere, çocuğa veya uygunsa ailenin başka bir üyesine, mevcut olmayan aile üyesinin/üyelerinin nerede olduğuna ilişkin gerekli bilgileri sağlayacaktır; Bilgi çocuğun sağlığına zarar verebilir. Taraf Devletler ayrıca böyle bir talebin sunulmasının ilgili kişi/kişiler açısından olumsuz sonuçlara yol açmamasını da sağlayacaklardır.

Madde 10

1. 9. maddenin 1. fıkrası uyarınca Taraf Devletlerin yükümlülükleri uyarınca, bir çocuğun veya ebeveynlerinin, ailenin birleşmesi amacıyla bir Taraf Devlete girme veya onu terk etme yönündeki başvuruları, Taraf Devletler tarafından olumlu bir şekilde ele alınacaktır. insani ve hızlı bir şekilde. Taraf Devletler ayrıca, böyle bir talebin sunulmasının, başvuru sahipleri ve aile üyeleri açısından olumsuz sonuçlara yol açmamasını sağlayacaklardır.

2. Ebeveynleri farklı Devletlerde ikamet eden bir çocuk, istisnai durumlar dışında, her iki ebeveyniyle de düzenli olarak kişisel ilişkiler ve doğrudan temas kurma hakkına sahip olacaktır. Bu amaçla ve Taraf Devletlerin 9. maddenin 1. paragrafı kapsamındaki yükümlülüklerine uygun olarak, Taraf Devletler, çocuğun ve ebeveynlerinin, kendi ülkeleri de dahil olmak üzere herhangi bir ülkeyi terk etme ve kendi ülkelerine girme haklarına saygı göstereceklerdir. Herhangi bir ülkeden ayrılma hakkı, yalnızca kanunda öngörülen ve milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olan ve kanunlarla tutarlı olan kısıtlamalara tabi olacaktır. Bu Sözleşmede tanınan diğer haklar.

Madde 11

1. Taraf Devletler, çocukların yurt dışına yasa dışı transferi ve geri dönmemesiyle mücadele etmek için önlemler alacaklardır.

2. Bu amaçla Taraf Devletler, ikili veya çok taraflı anlaşmaların akdedilmesini veya mevcut anlaşmalara katılımı teşvik edeceklerdir.

Madde 12

1. Taraf Devletler, kendi görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun, kendisini ilgilendiren her konuda bu görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını, çocuğun görüşlerine yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak gereken özen gösterilerek tanırırlar.

Ek A'nın devamı

2. Bu amaçla, çocuğa, kendisini etkileyen her türlü adli ve idari kovuşturmada, ulusal mevzuatın usul kurallarına uygun bir şekilde, doğrudan veya bir temsilci ya da uygun bir organ aracılığıyla sesini duyurma fırsatı özellikle sağlanacaktır.

Madde 13

1. Çocuğun ifade özgürlüğü hakkı vardır; bu hak, sınırlara bakılmaksızın sözlü, yazılı veya basılı olarak, sanat biçiminde veya çocuğun seçeceği herhangi bir başka medya aracılığıyla her türlü bilgi ve fikirleri arama, alma ve verme özgürlüğünü de içerir.

2. Bu hakkın kullanılması belirli kısıtlamalara tabi olabilir, ancak bunlar yalnızca kanunda öngörülen ve gerekli olan sınırlamalar olacaktır:

(a) Başkalarının haklarına veya itibarına saygı gösterilmesi amacıyla; veya

(b) Ulusal güvenliğin veya kamu düzeninin (ordre public), veya kamu sağlığının veya ahlakının korunması için.

Madde 14

1. Taraf Devletler çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına saygı gösterirler.

2. Taraf Devletler, ana-babanın ve gerekiyorsa yasal vasilerin, çocuğun gelişen yetenekleriyle tutarlı bir biçimde haklarının kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusundaki hak ve görevlerine saygı göstereceklerdir.

3. Kişinin dinini veya inançlarını açıklama özgürlüğü, yalnızca kanunda öngörülen ve kamu güvenliğinin, düzeninin, sağlığının veya ahlakının veya başkalarının temel hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olan sınırlamalara tabi olabilir.

Madde 15

1. Taraf Devletler, çocuğun örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını tanıır.

2. Bu hakların kullanılmasına, yasaya uygun olarak getirilen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik veya kamu güvenliği, kamu düzeni (ordre public), kamu düzeninin korunması amacıyla gerekli olan sınırlamalar dışında hiçbir kısıtlama getirilemez. Kamu sağlığının veya ahlakının veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması.

Ek A'nın devamı

Madde 16

1. Hiçbir çocuğun özel hayatına, ailesine, evine veya haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı müdahaleye veya onur ve itibarına hukuka aykırı saldırılara maruz bırakılamaz.
2. Çocuğun bu tür müdahale veya saldırılara karşı yasa tarafından korunma hakkı vardır.

Madde 17

Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemli işlevini kabul ederler ve çocuğun çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan, özellikle sosyal, manevi ve ahlaki refahını artırmayı amaçlayan bilgi ve materyallere erişmesini ve fiziksel ve zihinsel sağlığını sağlarlar.

Bu amaçla Taraf Devletler:

- (a) Kitle iletişim araçlarını, 29. maddenin ruhuna uygun olarak, çocuğa sosyal ve kültürel fayda sağlayacak bilgi ve materyali yaymaya teşvik etmek;
- (b) Çeşitli kültürel, ulusal ve uluslararası kaynaklardan gelen bu tür bilgi ve materyallerin üretimi, değişimi ve dağıtımını konusunda uluslararası işbirliğini teşvik edecekler;
- (c) Çocuk kitaplarının üretimini ve dağıtımını teşvik etmeli;
- (d) Kitle iletişim araçlarını, bir azınlık grubuna mensup ya da yerli halktan olan çocuğun dilsel ihtiyaçlarına özel bir önem vermeye teşvik etmek;
- (e) 13. ve 18. maddelerin hükümlerini akılda tutarak, çocuğun, refahına zarar verebilecek bilgi ve materyallerden korunmasına yönelik uygun kuralların geliştirilmesini teşvik etmek.

Madde 18

1. Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesi ve gelişmesinde her iki ebeveynin de ortak sorumluluklara sahip olduğu ilkesinin tanınmasını sağlamak için ellerinden gelen çabayı göstereceklerdir. Çocuğun yetiştirilmesinden ve gelişmesinden ana-babalar veya duruma göre yasal vasiler sorumludur. Çocuğun yüksek yararı onun temel kaygısı olacaktır.

Ek A'nın devamı

2. Taraf Devletler, bu Sözleşmede belirtilen hakları garanti altına almak ve geliştirmek amacıyla, ebeveynlere ve yasal vasilere çocuk yetiştirme sorumluluklarını yerine getirirken uygun yardımı sağlayacak ve çocuk yetiştirmeye yönelik kurumların, tesislerin ve hizmetlerin geliştirilmesini sağlayacaklardır.

3. Taraf Devletler, çalışan ebeveynlerin çocuklarının, uygun oldukları çocuk bakım hizmetleri ve olanaklarından yararlanma hakkına sahip olmalarını sağlamak için gerekli tüm önlemleri alacaklardır.

Madde 19

1. Taraf Devletler, çocuğu bakım altındayken her türlü fiziksel veya zihinsel şiddete, yaralanmaya veya istismara, ihmal veya ihmalkar muameleye, cinsel istismar da dahil olmak üzere kötü muamele veya sömürüye karşı korumak için gerekli tüm yasal, idari, sosyal ve eğitimsel önlemleri alacaklardır. ebeveyn(ler), yasal vasi(ler) veya çocuğun bakımını üstlenen başka herhangi bir kişi.

2. Bu tür koruyucu tedbirler, uygun olduğu ölçüde, çocuğa ve onun bakımını üstlenenlere gerekli desteğin sağlanması amacıyla sosyal programların oluşturulmasına yönelik etkili prosedürlerin yanı sıra diğer önleme ve tespit etme, raporlama biçimlerini de içermelidir. Burada açıklanan çocuklara kötü muamele vakalarının sevk, soruşturulması, tedavisi ve takibi ve uygun olduğu takdirde adli müdahale.

Madde 20

1. Geçici veya sürekli olarak aile çevresinden yoksun bırakılan veya kendi çıkarları açısından bu ortamda kalmasına izin verilemeyen bir çocuk, Devlet tarafından sağlanan özel koruma ve yardımdan yararlanma hakkına sahip olacaktır.

2. Taraf Devletler, ulusal kanunlarına uygun olarak böyle bir çocuk için alternatif bakım sağlayacaklardır.

3. Bu bakım, diğerlerinin yanı sıra, koruyucu aileye yerleştirme, İslam hukukunda kefalet, evlat edinme veya gerekirse çocukların bakımı için uygun kurumlara yerleştirmeyi içerebilir. Çözümler değerlendirilirken, çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliğin arzu edilmesi ve çocuğun etnik, dini, kültürel ve dilsel geçmişi dikkate alınacaktır.

Ek A'nın devamı

Madde 21

Evlat edinme sistemini tanıyan ve/veya buna izin veren Taraf Devletler, çocuğun yüksek yararının en önemli husus olmasını sağlayacak ve:

- (a) Bir çocuğun evlat edinilmesine yalnızca yürürlükteki yasa ve prosedürlere uygun olarak ve tüm ilgili ve güvenilir bilgilere dayanarak çocuğun ebeveynleri açısından statüsü dikkate alınarak evlat edinmeye izin verilebileceğini belirleyen yetkili makamlar tarafından izin verilmesini sağlamak, akrabaları ve yasal vasileri ve gerekirse ilgili kişilerin gerekli olabilecek danışmanlık temelinde evlat edinme konusunda bilgilendirilmiş rızalarını verdikleri;
- (b) Çocuğun koruyucu veya evlat edinen bir aile yanına yerleştirilememesi veya menşe ülkesinde uygun bir şekilde bakılamaması durumunda, ülkeler arası evlat edinmenin alternatif bir çocuk bakımı yolu olarak değerlendirilebileceğini kabul etmek;
- (c) Ülkeler arası evlat edinmeyle ilgili çocuğun, ulusal evlat edinme durumunda mevcut olanlara eşdeğer güvencelerden ve standartlardan yararlanmasını sağlamalı;
- (d) Ülkeler arası evlat edinmede, yerleştirmenin, bu işe dahil olan kişiler için uygunsuz mali kazançla sonuçlanmamasını sağlamak için tüm uygun önlemleri alacaktır;
- (e) Gerektiğinde ikili veya çok taraflı düzenlemeler veya anlaşmalar yaparak bu maddenin amaçlarını teşvik edecek ve bu çerçevede çocuğun başka bir ülkeye yerleştirilmesinin yetkili makam veya organlar tarafından gerçekleştirilmesini sağlamaya çaba gösterecektir.

Madde 22

1. Taraf Devletler, mülteci statüsü arayan veya yürürlükteki uluslararası veya iç hukuk ve prosedürlere göre mülteci olarak kabul edilen bir çocuğun, ebeveynleri veya başka herhangi bir kişi tarafından refakatsiz veya refakatçi olarak kabul edilmesini sağlamak için uygun önlemleri alacaklardır. Bu Sözleşmede ve söz konusu Devletlerin taraf olduğu diğer uluslararası insan hakları veya insani belgelerde belirtilen geçerli haklardan yararlanırken uygun koruma ve insani yardım almaları.

Ek A'nın devamı

2. Bu amaçla Taraf Devletler, uygun gördükleri takdirde, Birleşmiş Milletlerin ve diğer yetkili hükümetlerarası kuruluşların veya Birleşmiş Milletlerle işbirliği yapan hükümet dışı kuruluşların böyle bir çocuğu koruma ve ona yardım etme yönündeki çabalarında işbirliği yapacaklar ve herhangi bir mülteci çocuğun ailesiyle yeniden birleşmesi için gerekli bilgileri elde etmek amacıyla ebeveynlerinin veya diğer aile üyelerinin izini sürerek, Ana-babanın veya ailenin diğer üyelerinin bulunamadığı durumlarda, çocuğa, işbu Sözleşme'de belirtildiği şekilde, herhangi bir nedenle aile çevresinden sürekli veya geçici olarak yoksun bırakılan diğer çocuklarla aynı koruma sağlanacaktır.

Madde 23

1. Taraf Devletler, zihinsel veya fiziksel engelli bir çocuğun, onurunu güvence altına alan, kendine güvenini teşvik eden ve çocuğun topluma aktif katılımını kolaylaştıran koşullarda tam ve insana yakışır bir yaşam sürmesi gerektiğini kabul ederler
2. Taraf Devletler, engelli çocuğun özel bakım hakkını tanırlar ve başvuruda bulunulan ve gerekli yardımın, mevcut kaynaklara bağlı olarak, hak sahibi çocuğa ve onun bakımından sorumlu kişilere de sağlanmasını teşvik edecek ve sağlayacaklardır. Çocuğun durumuna ve ebeveynlerin veya çocuğa bakan diğer kişilerin koşullarına uygun.
3. Engelli bir çocuğun özel ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, bu maddenin 2. paragrafı uyarınca sağlanan yardım, ebeveynlerin veya çocuğa bakan diğer kişilerin mali kaynakları dikkate alınarak, mümkün olduğu sürece ücretsiz olarak sağlanacaktır ve engelli çocuğun eğitim, öğretim, sağlık hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri, istihdama hazırlık ve dinlenme fırsatlarına etkin erişimini ve bu olanaklardan yararlanmasını ve onun kültürel ve manevi gelişimi sağlamak üzere tasarlanmalıdır.
4. Taraf Devletler, uluslararası işbirliği ruhu içinde, rehabilitasyon yöntemlerine ilişkin bilgilerin yayılması ve bu bilgilere erişim de dahil olmak üzere, engelli çocukların koruyucu sağlık hizmetleri ve tıbbi, psikolojik ve işlevsel tedavisi alanında uygun bilgi alışverişini teşvik edeceklerdir; Taraf Devletlerin yeteneklerini ve becerilerini geliştirmelerini ve bu alanlardaki deneyimlerini genişletmelerini sağlamak amacıyla eğitim ve mesleki hizmetler. Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçları özellikle dikkate alınacaktır.

Ek A'nın devamı

Madde 24

1. Taraf Devletler, çocuğun mümkün olan en yüksek sağlık standardından yararlanma ve hastalıkların tedavisi ve sağlığına kavuşturulmasına yönelik kuruluşlardan yararlanma hakkını tanır. Taraf Devletler, hiçbir çocuğun bu tür sağlık hizmetlerine erişim hakkından mahrum kalmamasını sağlamak için çaba göstereceklerdir.

2. Taraf Devletler bu hakkın tam olarak uygulanmasını sağlayacak ve özellikle aşağıdaki uygun önlemleri alacaklardır:

(a) Bebek ve çocuk ölümlerini azaltmak;

(b) Temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine ağırlık vererek, tüm çocuklara gerekli tıbbi yardım ve sağlık bakımının sağlanmasını sağlamak;

(c) Tehlikeleri ve riskleri göz önünde bulundurarak, diğerlerinin yanı sıra, halihazırda mevcut teknolojinin uygulanması ve yeterli besleyici gıdalar ve temiz içme suyunun sağlanması yoluyla, temel sağlık hizmetleri çerçevesinde hastalık ve yetersiz beslenmeyle mücadele etmek. Çevre kirliliği;

(d) Annelere uygun doğum öncesi ve doğum sonrası sağlık bakımını sağlamak;

(e) Başta ebeveynler ve çocuklar olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin çocuk sağlığı ve beslenmesi, emzirmenin yararları, hijyen ve çevre sanitasyonu ile çocuk sağlığı ve beslenmesi konularında temel bilgilerin kullanımı konusunda bilgilendirilmesini, eğitime erişebilmesini ve desteklenmesini sağlamak. Kazaların önlenmesi;

(f) Koruyucu sağlık hizmetlerini, ebeveynlere yönelik rehberliği ve aile planlaması eğitim ve hizmetlerini geliştirmek.

3. Taraf Devletler, çocukların sağlığına zararlı geleneksel uygulamaların ortadan kaldırılması amacıyla etkili ve uygun her türlü önlemi alacaklardır.

4. Taraf Devletler, bu maddede tanınan hakkın aşamalı olarak tam olarak gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla uluslararası işbirliğini geliştirmeyi ve teşvik etmeyi taahhüt ederler. Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçları özellikle dikkate alınacaktır.

Ek A'nın devamı**Madde 25**

Taraf Devletler, yetkili makamlar tarafından bakım, koruma veya fiziksel veya zihinsel sağlığının tedavisi amacıyla bir yerleştirme kurumuna yerleştirilen bir çocuğun, kendisine sağlanan tedaviyi ve ilgili tüm diğer koşulları periyodik olarak gözden geçirme hakkını tanırırlar.

Madde 26

1. Taraf Devletler, her çocuğa sosyal sigorta da dahil olmak üzere sosyal güvenlikten yararlanma hakkını tanıyacak ve kendi ulusal mevzuatına uygun olarak bu hakkın tam olarak gerçekleşmesi için gerekli tedbirleri alacaklardır.
2. Yardımlar, uygun olduğu hallerde, çocuğun ve çocuğun bakımından sorumlu kişilerin kaynakları ve koşulları ile kendisi tarafından veya onun tarafından yapılan yardım başvurusuyla ilgili diğer hususlar dikkate alınarak sağlanmalıdır.

Madde 27

1. Taraf Devletler, her çocuğun fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişimi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma hakkını tanır.
2. Ebeveyn(ler) veya çocuktan sorumlu diğer kişiler, yetenekleri ve mali kapasiteleri dahilinde, çocuğun gelişimi için gerekli yaşam koşullarını güvence altına alma konusunda birincil sorumluluğa sahiptir.
3. Taraf Devletler, ulusal koşullara uygun olarak ve kendi imkanları ölçüsünde, ebeveynlere ve çocuktan sorumlu diğer kişilere bu hakkın uygulanmasında yardımcı olmak için uygun önlemleri alacak ve ihtiyaç halinde, özellikle beslenme konusunda maddi yardım ve destek programları sağlayacaklardır. Giyim ve barınma.
4. Taraf Devletler, çocuğun nafakasının hem Taraf Devlet içinde hem de yurt dışında ana-babadan veya çocuktan mali sorumluluğa sahip diğer kişilerden alınmasını sağlamak için gerekli tüm önlemleri alacaklardır. Özellikle, çocuğun mali sorumluluğuna sahip olan kişinin çocuğunkinden farklı bir Devlette yaşaması durumunda, Taraf Devletler uluslararası anlaşmalara katılmayı veya bu tür anlaşmaların akdedilmesini ve diğer uygun düzenlemelerin yapılmasını teşvik edeceklerdir.

Ek A'nın devamı

Madde 28

1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını tanırlar ve bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve aşamalı olarak gerçekleştirilmesi amacıyla, özellikle:

- (a) İlköğretimi herkes için zorunlu ve ücretsiz hale getirmek;
- (b) Genel ve mesleki eğitim de dahil olmak üzere, farklı ortaöğretim biçimlerinin geliştirilmesini teşvik etmek, bunları her çocuğun erişebileceği hale getirmek ve ücretsiz eğitimin başlatılması ve ihtiyaç halinde mali yardım sağlanması gibi uygun önlemleri almak;
- (c) Yüksek öğrenimi, kapasite esasına göre, her türlü uygun araçla herkesin erişimine açık hale getirmek;
- (d) Eğitimsel ve mesleki bilgi ve rehberliği tüm çocukların erişimine açık ve erişilebilir hale getirmek;
- (e) Okullara düzenli devamı teşvik edecek ve okuldan ayrılma oranlarını azaltacak önlemler almak.

2. Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insanlık onuruna uygun ve bu Sözleşmeye uygun bir şekilde uygulanmasını sağlamak için gerekli tüm önlemleri alacaklardır.

3. Taraf Devletler, özellikle dünya çapında cehalet ve cehaletin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve bilimsel ve teknik bilgi ile modern öğretim yöntemlerine erişimi kolaylaştırmak amacıyla, eğitimle ilgili konularda uluslararası işbirliğini teşvik edecek ve teşvik edeceklerdir. Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçları özellikle dikkate alınacaktır.

Madde 29

1. Taraf Devletler çocuğun eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olacağını kabul ederler:

- (a) Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve fiziksel yeteneklerinin tam potansiyeline kadar geliştirilmesi;
- (b) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere ve Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan ilkelere saygının geliştirilmesi;

Ek A'nın devamı

(c) Çocuğun ana-babasına, kendi kültürel kimliğine, diline ve değerlerine, yaşadığı ülkenin, menşei olduğu ülkenin milli değerlerine ve medeniyetlerine saygının geliştirilmesi kendisinden farklı;

(d) Çocuğun, anlayış, barış, hoşgörü, cinsiyet eşitliği ve tüm halklar, etnik, ulusal ve dini gruplar ile yerli halklar arasında dostluk ruhuyla özgür bir toplumda sorumlu bir yaşama hazırlanması;

(e) Doğal çevreye saygının geliştirilmesi.

2. Bu maddenin veya 28. maddenin hiçbir kısmı, bu maddenin 1. paragrafında belirtilen ilkelere her zaman uyulması kaydıyla, kişi ve kuruluşların eğitim kurumları kurma ve yönetme özgürlüğüne müdahale edecek şekilde yorumlanamaz ve bu tür kurumlarda verilen eğitimin Devlet tarafından belirlenebilecek asgari standartlara uygun olması gerekliliklerine.

Madde 30

Etnik, dinsel veya dilsel azınlıkların veya yerli halkların mevcut olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup veya yerli halktan olan bir çocuğun, ait olduğu grubun diğer üyeleriyle birlikte kendi haklarından yararlanma hakkından mahrum bırakılamaz. Kendi kültürüne sahip olmak, kendi dinini kabul etmek ve uygulamak ya da kendi dilini kullanmak.

Madde 31

1. Taraf Devletler, çocuğun dinlenme ve boş zaman geçirme, yaşına uygun oyun ve eğlence etkinliklerine katılma ve kültürel yaşama ve sanata serbestçe katılma hakkını tanırlar

2. Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkına saygı gösterecek ve teşvik edecekler ve kültürel, sanatsal, dinlenme ve boş zaman etkinlikleri için uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik edeceklerdir.

Madde 32

1. Taraf Devletler, çocuğun ekonomik sömürüye ve tehlikeli olabilecek veya eğitimine zarar verebilecek ya da sağlığına ya da fiziksel, zihinsel, manevi, Ahlaki veya sosyal gelişim.

2. Taraf Devletler, bu maddenin uygulanmasını sağlamak için yasal, idari, sosyal ve eğitimsel tedbirleri alacaklardır. Bu amaçla ve diğer uluslararası belgelerin ilgili hükümlerini dikkate alarak, Taraf Devletler özellikle:

Ek A'nın devamı

- (a) İstihdama kabul için asgari yaş veya asgari yaşları belirlemeli;
- (b) Çalışma saatleri ve koşullarının uygun şekilde düzenlenmesini sağlayacak;
- (c) Bu maddenin etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak için uygun cezalar veya diğer yaptırımları sağlayacaktır.

Madde 33

Taraf Devletler, çocukları ilgili uluslararası anlaşmalarda tanımlandığı şekliyle uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasa dışı kullanımından korumak ve çocukların yasa dışı üretimde kullanılmasını önlemek ve bu tür maddelerin ticaretini engellemek için yasal, idari, sosyal ve eğitimsel önlemler de dahil olmak üzere tüm uygun önlemleri alacaklardır.

Madde 34

Taraf Devletler çocuğu her türlü cinsel sömürü ve cinsel istismara karşı korumayı taahhüt ederler. Bu amaçlar doğrultusunda, Taraf Devletler özellikle aşağıdakileri önlemek için tüm uygun ulusal, ikili ve çok taraflı tedbirleri alacaklardır:

- (a) Çocuğun herhangi bir yasa dışı cinsel faaliyette bulunmaya teşvik edilmesi veya zorlanması;
- (b) Çocukların fuhuş veya diğer yasa dışı cinsel faaliyetlerde sömürülmesi;
- (c) Çocukların pornografik gösterilerde ve materyallerde istismar amacıyla kullanılması.

Madde 35

Taraf Devletler, çocukların herhangi bir amaçla veya herhangi bir biçimde kaçırılmasını, satılmasını veya ticaretini önlemek için ulusal, ikili ve çok taraflı tüm uygun önlemleri alacaklardır.

Madde 36

Taraf Devletler, çocuğu, refahına herhangi bir açıdan zarar verecek diğer her türlü sömürüye karşı koruyacaklardır.

Madde 37

Taraf Devletler aşağıdakileri sağlayacaklardır

Ek A'nın devamı

(a) Hiçbir çocuk işkenceye veya diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz. Onsekiz yaşını doldurmamış kişilerin işlediği suçlardan dolayı idam cezası veya salıverilme imkânı bulunmayan müebbet hapis cezası verilemez;

(b) Hiçbir çocuk hukuka aykırı veya keyfi bir şekilde özgürlüğünden yoksun bırakılamaz. Bir çocuğun tutuklanması, gözaltına alınması veya hapsedilmesi yasaya uygun olacak ve yalnızca son çare olarak ve uygun olan en kısa süre için başvurulacak bir tedbir olarak kullanılacaktır;

(c) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa, insani bir yaklaşımla ve insan kişiliğinin doğuştan gelen onuruna saygı gösterilerek ve kendi yaşındaki kişilerin ihtiyaçları dikkate alınarak davranılacaktır. Özellikle, özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, bunun kendi yararına olmadığı düşünülmendiği sürece, yetişkinlerden ayrılacak ve istisnai durumlar dışında, ailesiyle yazışma ve ziyaretler yoluyla iletişim kurma hakkına sahip olacaktır;

(d) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, yasal ve diğer uygun yardıma derhal erişme hakkına sahip olacağı gibi, özgürlüğünden yoksun bırakılmasının hukuka uygunluğuna bir mahkeme veya diğer yetkili, bağımsız bir mahkeme önünde itiraz etme hakkına da sahip olacaktır. Tarafsız bir otoriteye ve bu tür herhangi bir eyleme ilişkin derhal karara varılması sağlanacaktır.

Madde 38

1. Taraf Devletler, çocuğu ilgilendiren silahlı çatışmalarda kendilerine uygulanan uluslararası insancıl hukuk kurallarına saygı göstermeyi ve bu kurallara uyulmasını sağlamayı taahhüt ederler.

2. Taraf Devletler, on beş yaşını doldurmamış kişilerin çatışmalara doğrudan katılmamalarını sağlamak için mümkün olan tüm önlemleri alacaklardır.

3. Taraf Devletler, on beş yaşını doldurmamış herhangi bir kişiyi silahlı kuvvetlerine almaktan kaçınacaklardır. Taraf Devletler, on beş yaşını doldurmuş ancak on sekiz yaşını doldurmamış kişileri askere alırken, en yaşlı olanlara öncelik vermeye çaba göstereceklerdir.

4. Taraf Devletler, silahlı çatışmalarda sivil halkın korunmasına ilişkin uluslararası insancıl hukuk kapsamındaki yükümlülüklerine uygun olarak, silahlı çatışmalardan etkilenen çocukların korunmasını ve bakımını sağlamak için mümkün olan tüm önlemleri alacaklardır.

Ek A'nın devamı

Madde 39

Taraf Devletler, aşağıdaki mağduriyetlerden dolayı mağdur olan bir çocuğun fiziksel ve psikolojik iyileşmesini ve topluma yeniden entegrasyonunu teşvik etmek için uygun tüm önlemleri alacaklardır: her türlü ihmal, sömürü veya istismar; işkence veya diğer türden zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza; veya silahlı çatışmalar. Bu tür bir iyileşme ve yeniden entegrasyon, çocuğun sağlığını, kendine saygısını ve onurunu destekleyen bir ortamda gerçekleşecektir.

Madde 40

1. Taraf Devletler, ceza yasasını ihlal ettiği iddia edilen, bununla suçlanan ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun, çocuğun saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve bu şekilde ceza yasasını ihlal ettiğine yönelik saygıyı güçlendirecek şekilde muamele görme hakkını tanır. Bu, çocuğun yaşını ve çocuğun yeniden toplumla bütünleşmesinin ve çocuğun toplumda yapıcı bir rol üstlenmesinin desteklenmesinin arzu edilirliliğini dikkate alan, başkalarının insan hakları ve temel özgürlükleri ile ilgili bir haktır.

2. Bu amaçla, uluslararası belgelerin ilgili hükümleri dikkate alınarak, Taraf Devletler özellikle aşağıdakileri sağlayacaklardır:

(a) Hiçbir çocuğun, işlendiği sırada ulusal veya uluslararası hukuk tarafından yasaklanmayan eylem veya ihmallerden dolayı ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülemez, bununla suçlanamaz veya ihlal ettiği kabul edilemez;

(b) Ceza kanununu ihlal ettiği iddia edilen veya ihlal etmekle suçlanan her çocuk en azından aşağıdaki güvencelere sahiptir:

(i) Kanuna göre suçluluğu kanıtlanıncaya kadar masum sayılmak;

(ii) Kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda derhal ve doğrudan ve uygun olması halinde ebeveynleri veya yasal vasileri aracılığıyla bilgilendirilmek ve savunmasının hazırlanması ve sunulması sırasında hukuki veya diğer uygun yardımdan yararlanmak;

(iii) Hukuki veya diğer uygun yardımın huzurunda ve en iyi durumda olmadığı düşünülmeyişi sürece, konunun yetkili, bağımsız ve tarafsız bir makam veya yargı organı tarafından, kanuna uygun olarak adil bir duruşmayla gecikmeksizin karara bağlanmasını sağlamak özellikle yaşı veya durumu, ebeveynleri veya yasal vasileri dikkate alınarak çocuğun menfaati;

Ek A'nın devamı

- (iv) İfade vermeye veya suçu itiraf etmeye zorlanmamak; aleyhindeki tanıkları sorgulamak veya sorgulattırmak ve kendi adına tanıkların eşitlik koşulları altında katılımını ve sorgulanmasını sağlamak;
- (v) Ceza kanununu ihlal ettiği kanaatine varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucunda alınan tedbirlerin, daha yetkili, bağımsız ve tarafsız bir makam veya yargı organı tarafından kanuna uygun olarak incelenmesi;
- (vi) Çocuğun kullanılan dili anlayamaması veya konuşamaması durumunda bir tercümanın ücretsiz yardımından yararlanmak;
- (vii) Yargılamanın her aşamasında mahremiyetine tam olarak saygı gösterilmesi.

3. Taraf Devletler, ceza yasasını ihlal ettiği iddia edilen, bununla itham edilen veya ihlal ettiği kabul edilen çocuklara özel olarak uygulanabilecek yasaların, prosedürlerin, makamların ve kurumların oluşturulmasını teşvik etmeye çalışacaklardır ve özellikle:

- (a) Çocukların ceza yasasını ihlal etme ehliyetine sahip olmadıklarının varsayılacağı asgari yaşın belirlenmesi;
 - (b) Uygun ve arzu edilir olduğunda, insan haklarına ve yasal güvencelere tam olarak saygı gösterilmesi şartıyla, bu tür çocuklarla adli işlemlere başvurmadan ilgilenilmesine yönelik önlemler.
4. Bakım, rehberlik ve denetim emirleri gibi çeşitli düzenlemeler; danışmanlık; şartlı serbestlik; koruyucu bakım; Çocuklara, onların refahına uygun ve hem koşulları hem de suçları ile orantılı bir şekilde muamele edilmesini sağlamak için eğitim ve mesleki eğitim programları ile kurumsal bakımın diğer alternatifleri mevcut olacaktır.

Madde 41

Bu Sözleşmedeki hiçbir hüküm, çocuk haklarının yaşama geçirilmesine daha elverişli olan ve aşağıda yer alan hükümleri etkilemeyecektir:

- (a) Bir Taraf Devletin hukuku; veya
- (b) Söz konusu Devlet için yürürlükte olan uluslararası hukuk.

Ek A'nın devamı

BÖLÜM II

Madde 42

Taraf Devletler, Sözleşme'nin ilke ve hükümlerinin uygun ve aktif araçlarla hem yetişkinler hem de çocuklar tarafından geniş çapta bilinmesini sağlamayı taahhüt ederler.

Madde 43

1. Taraf Devletlerin bu Sözleşmede üstlenilen yükümlülüklerin yerine getirilmesinde kaydettiği ilerlemeyi incelemek amacıyla, bundan sonra belirtilen işlevleri yerine getirecek bir Çocuk Hakları Komitesi kurulacaktır.

2. Komite, bu Sözleşmenin kapsadığı alanda yüksek ahlaki değere sahip ve yetkinliği kabul edilmiş on sekiz uzmandan oluşacaktır.1/ Komite üyeleri, Taraf Devletler tarafından kendi vatandaşları arasından seçilecek ve kişisel sıfatları dikkate alınarak görev yapacaklardır. Adil coğrafi dağılıma ve temel hukuk sistemlerine verilen önem.

3. Komite üyeleri, Taraf Devletler tarafından aday gösterilen kişiler listesinden gizli oyla seçilecektir. Her Taraf Devlet kendi vatandaşları arasından bir kişiyi aday gösterebilir.

4. Komiteye ilk seçim, bu Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç altı ay içinde ve daha sonra her iki yılda bir yapılır. Her seçim tarihinden en az dört ay önce, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Taraf Devletlere, adaylarını iki ay içinde sunmaya davet eden bir mektup gönderecektir. Genel Sekreter daha sonra bu şekilde aday gösterilen tüm kişilerin alfabetik sıraya göre bir listesini hazırlayacak ve onları aday gösteren Taraf Devletleri de belirterek bu listeyi işbu Sözleşmeye Taraf Devletlere sunacaktır.

5. Seçimler, Genel Sekreter tarafından Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde düzenlenen Taraf Devletler toplantılarında yapılacaktır. Taraf Devletlerin üçte ikisinin yeterli çoğunluğu oluşturacağı toplantılarda, Komiteye seçilen kişiler, en fazla oyu alan ve hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin temsilcilerinin salt çoğunluğunun oylarını alan kişiler olacaktır.

6. Komite üyeleri dört yıllık bir süre için seçilir. Yeniden aday gösterilmeleri halinde yeniden seçilme hakkına sahip olacaklar. İlk seçimde seçilen beş üyenin görev süresi iki yıl sonunda sona erer; Bu beş üyenin isimleri ilk seçimden hemen sonra toplantı başkanı tarafından kura ile belirlenir.

Ek A'nın devamı

7. Komitenin bir üyesinin ölmesi veya istifa etmesi veya başka bir nedenden ötürü Komitenin görevlerini artık yerine getiremeyeceğini beyan etmesi halinde, üyeyi aday gösteren Taraf Devlet, kendi vatandaşları arasından Komite adına görev yapmak üzere başka bir uzmanı atayacaktır. Geri kalan süre Komitenin onayına tabidir.

8. Komite kendi prosedür kurallarını belirleyecektir.

9. Komite, görevlilerini iki yıllık bir süre için seçecektir.

10. Komite toplantıları normal olarak Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde veya Komite tarafından belirlenecek başka uygun bir yerde yapılacaktır. Komite normal olarak her yıl toplanacaktır. Komite toplantılarının süresi, Genel Kurulun onayına bağlı olarak, gerekirse bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin yapacağı bir toplantıyla belirlenecek ve gözden geçirilecektir.

11. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Komite'nin bu Sözleşme kapsamındaki işlevlerini etkili bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli personel ve olanakları sağlayacaktır.

12. Genel Kurulun onayıyla, işbu Sözleşme uyarınca oluşturulan Komitenin üyeleri, Kurulun belirleyeceği şart ve koşullar çerçevesinde Birleşmiş Milletler kaynaklarından maaş alacaklardır.

Madde 44

1. Taraf Devletler, burada tanınan hakları hayata geçirmek için benimsedikleri önlemler ve bu hakların kullanılmasında kaydedilen ilerlemeler hakkında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığıyla Komite'ye rapor sunmayı taahhüt ederler.

(a) Sözleşmenin ilgili Taraf Devlet açısından yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içinde;

(b) Bundan sonra her beş yılda bir.

2. Bu madde kapsamında hazırlanan raporlar, eğer varsa, bu Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerin yerine getirilme derecesini etkileyen faktörleri ve zorlukları gösterecektir. Raporlar aynı zamanda Komite'ye Sözleşme'nin ilgili ülkede uygulanmasına ilişkin kapsamlı bir anlayış sağlayacak yeterli bilgiyi de içerecektir.

3. Komiteye kapsamlı bir ilk rapor sunan bir Taraf Devletin, bu maddenin 1 (b) paragrafı uyarınca sunduğu sonraki raporlarında, daha önce sağlanan temel bilgileri tekrarlamasına gerek yoktur.

Ek A'nın devamı

4. Komite, Taraf Devletlerden Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin daha fazla bilgi talep edebilir.
5. Komite, faaliyetlerine ilişkin raporları iki yılda bir Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığıyla Genel Kurula sunar.
6. Taraf Devletler, raporlarını kendi ülkelerindeki kamuoyunun erişimine açık hale getireceklerdir.

Madde 45

Sözleşmenin etkili bir şekilde uygulanmasını teşvik etmek ve Sözleşmenin kapsadığı alanda uluslararası işbirliğini teşvik etmek amacıyla:

- (a) Uzman kuruluşlar, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu ve diğer Birleşmiş Milletler organları, bu Sözleşmenin kendi görev alanlarına giren hükümlerinin uygulanmasının değerlendirilmesinde temsil edilme hakkına sahip olacaktır. Komite, uygun göreceği uzman kuruluşlarını, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nu ve diğer yetkili organları, kendi görev alanları kapsamına giren alanlarda Sözleşme'nin uygulanması konusunda uzman tavsiyesi sağlamaya davet edebilir. Komite, uzman kuruluşlarını, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nu ve diğer Birleşmiş Milletler organlarını, faaliyet kapsamına giren alanlarda Sözleşme'nin uygulanmasına ilişkin raporlar sunmaya davet edebilir;
- (b) Komite, uygun göreceği şekilde, uzman kuruluşlara, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'na ve diğer yetkili organlara, Taraf devletlerden gelen, teknik tavsiye veya yardım talebi içeren veya ihtiyaç olduğunu belirten her türlü raporu iletecektir; Komite'nin bu talep veya belirtilere ilişkin varsa gözlemleri ve önerileri;
- (c) Komite, Genel Kurul'a, Genel Sekreter'den çocuk haklarına ilişkin belirli konularda Komite adına çalışmalar yapmasını talep etmesini tavsiye edebilir;
- (d) Komite, bu Sözleşmenin 44 ve 45. maddeleri uyarınca alınan bilgilere dayanarak önerilerde bulunabilir ve genel tavsiyelerde bulunabilir. Bu öneriler ve genel tavsiyeler, ilgili Taraf Devletlere iletilecek ve varsa Taraf Devletlerin yorumları ile birlikte Genel Kurula rapor edilecektir.

Ek A'nın devamı

BÖLÜM III

Madde 46

Bu Sözleşme bütün Devletlerin imzasına açık olacaktır.

Madde 47

Bu Sözleşme onaya tabidir. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilecektir.

Madde 48

Bu Sözleşme her Devletin katılımına açık kalacaktır. Katılım belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilecektir.

Madde 49

1. Bu Sözleşme, yirminci onay veya katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine teslim edildiği tarihi takip eden otuzuncu günde yürürlüğe girecektir.
2. Yirminci onay veya katılma belgesinin tevdi edilmesinden sonra Sözleşmeyi onaylayan veya Sözleşmeye katılan her Devlet için Sözleşme, söz konusu Devletin onay veya katılma belgesini tevdi etmesinden sonraki otuzuncu günde yürürlüğe girecektir.

Madde 50

1. Herhangi bir Taraf Devlet bir değişiklik önerebilir ve bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine sunabilir. Bunun üzerine Genel Sekreter, önerilen değişikliği Taraf Devletlere iletecek ve onlardan, önerilerin değerlendirilmesi ve oylanması amacıyla bir Taraf Devletler konferansı düzenlenmesini isteyip istemediklerini belirtmelerini talep edecektir. Böyle bir bildirimin yapıldığı tarihten itibaren dört ay içinde Taraf Devletlerin en az üçte birinin böyle bir konferansın düzenlenmesinden yana olması halinde, Genel Sekreter konferansı Birleşmiş Milletler'in himayesinde toplayacaktır. Konferansta hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilen herhangi bir değişiklik, onay için Genel Kurul'a sunulacaktır.
2. Bu maddenin 1. paragrafı uyarınca kabul edilen bir değişiklik, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylandığında ve Taraf Devletlerin üçte iki çoğunluğu tarafından kabul edildiğinde yürürlüğe girecektir.

Ek A'nın devamı

3. Bir değişiklik yürürlüğe girdiğinde, onu kabul eden Taraf Devletler için bağlayıcı olacaktır; diğer Taraf Devletler ise işbu Sözleşmenin hükümlerine ve kabul ettikleri daha önceki değişikliklere bağlı olmaya devam edecektir.

Madde 51

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, onay veya katılım sırasında Devletler tarafından yapılan çekincelerin metnini alacak ve tüm Devletlere dağıtacaktır.

2. Bu Sözleşmenin amaç ve amacı ile bağdaşmayan bir çekinceye izin verilmeyecektir.

3. Çekinceler, daha sonra tüm Devletlere bilgi verecek olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yapılacak bir bildirimle herhangi bir zamanda geri çekilebilir. Bu bildirim Genel Sekreter tarafından alındığı tarihte yürürlüğe girecektir.

Madde 52

Bir Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yazılı bildirimde bulunarak bu Sözleşmeyi feshedebilir. Fesih, bildirimin Genel Sekreter tarafından alındığı tarihten bir yıl sonra geçerli olur.

Madde 53

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri bu Sözleşmenin tevdi makamı olarak belirlenmiştir.

Madde 54

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri eşit derecede geçerli olan bu Sözleşmenin orijinali, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir. Aşağıda imzaları bulunan ve ilgili Hükümetleri tarafından usulüne uygun olarak yetkilendirilmiş tam yetkili temsilciler, bu Sözleşmeyi imzalamışlar.

Genel Kurul'un, 21 Aralık 1995 tarih ve 50/155 sayılı kararıyla, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 43. maddesinin 2. fıkrasında yer alan "on" ibaresinin "on sekiz" ibaresi ile değiştirilmesini onaylanmıştır. Değişiklik, taraf Devletlerin üçte iki çoğunluğu (191 devletten 128'i) tarafından kabul edildiğinden 18 Kasım 2002'de yürürlüğe girmiştir.